

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

“БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ”

Студентка 2 курсу, 1 групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»

Світлик Катерина
Сергіївна

Науковий керівник
д.е.н., професор

Волосович Світлана
Василівна

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

Макогон Валентина
Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ	
1.1. Сутність бюджетної політики	5
1.2. Зарубіжний досвід формування та реалізації бюджетної політики	11
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ	
2.1. Аналіз вітчизняної бюджетної політики	15
2.2. Проблеми формування та реалізації бюджетної політики в Україні в умовах економічних перетворень	28
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	
3.1. Модернізація бюджетної політики в Україні	34
3.2. Напрями підвищення ефективності вітчизняної бюджетної політики	39
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	57

ВСТУП

Бюджетна політика виступає важливою складовою державного фінансового регулювання та ефективним інструментом реалізації економічної політики країни щодо забезпечення макроекономічної рівноваги в умовах економічних перетворень.

Бюджетна політика є одним з вагомих інструментів державного регулювання економіки, від ефективності бюджетного процесу, формування бюджетної політики залежить успішність реалізації регулюючої функції держави, забезпечення економічного зростання.

Метою бюджетної політики є забезпечення відповідного рівня соціально-економічного розвитку суспільства з урахуванням збалансованості державних фінансів, що реалізується через інститути бюджетного регулювання.

Бюджетна політика повинна бути спрямована на проведення економічних перетворень, створення відповідних умов для підвищення її ефективності та конкурентоспроможності, довгострокового економічного розвитку, покращення інвестиційного середовища.

Актуальність теми полягає у тому, що бюджетна політика є важливою складовою фінансово-економічної політики держави та, безпосередньо, впливає на виконання її функцій, а також на добробут населення в цілому. Впорядкована бюджетна політика забезпечить стабільний економічний розвиток України в умовах економічних перетворень.

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері бюджетних відносин можна назвати праці П. Арестіса [55], Дж. Когана [56], В. Танзі, Дж. Тейлора [56].

Питання формування та реалізації бюджетної політики досліджуються у працях таких вітчизняних вчених як І. Запатріної [20], Л. Лисяк [23-24], І. Лютого, А. Павелка [32], І. Чугунова [44-53] та інших.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є дослідження формування бюджетної політики як інструменту впливу на соціально-економічний розвиток країни.

На основі, вказаної в роботі, мети вирішуються наступні завдання:

- розкрити сутність бюджетної політики в Україні;
- дослідити зарубіжний досвід формування та реалізації бюджетної політики в умовах економічних перетворень;
- проаналізувати сучасний стан вітчизняної бюджетної політики;
- запропонувати шляхи модернізації бюджетної політики в Україні;
- виявити напрями підвищення ефективності вітчизняної бюджетної політики;

Об'єкт дослідження. Бюджетна політика.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування та реалізації бюджетної політики в умовах трансформації економіки.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурний, порівняльний, факторний методи, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження.

Інформаційна база дослідження в дипломній роботі представлена підручниками і науковими посібниками, публікаціями в спеціалізованих виданнях, законами та нормативно-правовими актами, статистичним матеріалом.

Наукова новизна полягає у виявленні проблем формування бюджетної політики України та шляхів їх подолання.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків; у роботі присутні чотири таблиці, дев'ять ілюстрацій та сім додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Сутність бюджетної політики

Бюджетна політика є одним із вагомих інструментів забезпечення структурного реформування основних напрямів та сфер діяльності суспільства, посилення конкурентоздатності галузей економіки, підвищення стандартів та якості життя населення. Питання дієвості бюджетної політики набувають особливого значення в умовах трансформації економіки, визначення ефективних механізмів економічного розвитку країни. Виходячи із необхідності завдань, які стоять перед державою та суспільством на етапі економічних перетворень, важливим є розробка дієвої бюджетної політики.

Одним з важливих напрямів сучасної бюджетної політики є формування сприятливого макроекономічного середовища, здійснення послідовних та ефективних заходів у бюджетній сфері, забезпечення стабільності державних фінансів, високих темпів економічного зростання на основі проведення модернізації економіки держави та підвищення її конкурентоспроможності, формування бюджету з чіткими фіскальними та видатковими орієнтирами [44].

Підходи до визначення сутності бюджетної політики економічного розвитку, які склалися у фінансовій науці, об'єктивно та історично пов'язані з етапами її розвитку, що обумовлені еволюцією державних фінансів в цілому. В даному випадку, варто відзначити, що в процесі становлення та розвитку світової фінансової думки, бюджетна політика, як відокремлений предмет дослідження та аналізу, не була представлена в теоретичних та практичних концепціях різноманітних наукових шкіл та течій. Дане поняття або вивчалось в контексті розвитку системи державних фінансів, зокрема, бюджету, видатків та доходів держави, її податків, або ототожнювалося із фінансовою чи фіскальною політикою.

Перші вагомі теоретичні та практичні положення бюджетної політики знайшли своє відображення в поглядах представників класичної політичної економіки. Так, А. Сміт та Д. Рікардо сформувавши базові теоретико-практичні положення, щодо реалізації політики держави в системі доходів та видатків, розробили ефективний механізм їх розподілу [19, с. 175].

Через сукупність пріоритетів (національних інтересів), наукових підходів і конкретних заходів щодо цілеспрямованої діяльності держави з регулювання бюджетного процесу та використання бюджетної системи для вирішення економічних і соціальних завдань країни, представляють бюджетну політику М.М. Єрмошенко та С.А. Єрохін [36, с. 117].

І.Я. Чугунов розглядає бюджетну політику як «політику, що формується в ході бюджетного процесу, передбачає визначення цілей і завдань в галузі фінансів, розробку механізму мобілізації грошових коштів до бюджету, вибір напрямків використання грошових засобів, управління фінансами у бюджетній сфері, організацію за допомогою фінансово-бюджетних інструментів регулювання економічних і соціальних процесів» [45, с. 149].

Законодавче визначення бюджетної політики в Україні представлене в Господарському кодексі України та розглядається як політика, що спрямована на оптимізацію та раціоналізацію формування доходів і використання державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності державних інвестицій у народне господарство, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, регулювання державного боргу та забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу [1].

Завданнями бюджетної політики на сучасному етапі є [52, с. 79]:

– сприяння процесу збалансованості макроекономічної стабілізації та структурній перебудові економіки, подолання інфляційних процесів;

- здійснення податкової політики в напрямі стимулювання підприємницької діяльності вітчизняних виробників товарів та послуг;
- здійснення структурних реформ за критерієм економічного зростання і підвищення рівня економіки в країні.

Бюджетна політика як складова фінансової політики держави проявляється у:

- системі форм і методів мобілізації фінансових ресурсів та їх розподілу між окремими регіонами і галузями економіки;
- складі та структурі доходів і видатків держави та адміністративно-територіальних одиниць;
- управлінні внутрішнім і зовнішнім державним боргом, стабілізації його оптимального співвідношення до ВВП;
- забезпеченні допустимого рівня дефіциту бюджету (у співвідношенні до ВВП) та визначенні шляхів його покриття;
- механізмі збалансованості бюджетів усіх рівнів;
- встановленні оптимального рівня централізації бюджетних коштів;
- досягненні макроекономічної збалансованості;
- сприянні розвитку виробництва, підтриманні підприємницької активності та підвищення рівня зайнятості населення тощо.

Бюджетна політика держави як механізм макроекономічного регулювання включає стратегію і тактику управління. Бюджетна стратегія спрямована на розробку бюджетного механізму, який покликаний розв'язувати перспективні завдання. Вона спрямована, перш за все, на розробку цільових програм соціально-економічного розвитку, для реалізації яких потрібен час та значні фінансові ресурси держави. Прикладом стратегічних завдань і, відповідно, їх фінансового забезпечення є:

- забезпечення макроекономічної збалансованості,
- подолання спаду виробництва та інфляційних процесів в економіці тощо.

Бюджетна тактика спрямована на розв'язання завдань конкретного етапу розвитку держави, оперативного маніпулювання бюджетними ресурсами і зміни способів організації бюджетних відносин. Завдання фінансової тактики полягає у виборі оптимальних рішень у даній ситуації, наприклад, бюджетне регулювання фінансових ресурсів держави [2].

Бюджетна політика виступає дієвим інструментом забезпечення макроекономічної стабілізації та подальшої активізації процесів економічного розвитку. Завдання бюджетного регулювання щодо формування дієвого розподілу фінансових ресурсів, мають бути скоординовані із стратегічними цілями стійкого зростання економіки країни та підвищення життєвого рівня населення. Важливим є забезпечення макроекономічної стабільності, встановлення оптимальних структурних пропорцій в економіці, удосконалення соціальної політики, формування сучасних фінансових інститутів [32].

На основі дослідження та узагальнення основних трактувань поняття бюджетна політика, можна виокремити основні підходи:

- цільовий — сукупність цілей, заходів та завдань бюджетного регулювання для забезпечення економічного та соціального розвитку країни;
- інституційний — сукупність інституційних компонентів бюджетного середовища.

Бюджетна політика являє собою складний та багатогранний процес, який характеризується різноплановими підходами до теоретичного обґрунтування його сутності, визначення мети та способів її досягнення. Все це свідчить про певну складність, унікальність та особливість бюджетної політики. Саме тому, ефективне практичне та теоретичне вдосконалення наукових концепцій бюджетної політики дозволить забезпечити високий рівень економічного і соціального розвитку країни як в короткостроковій так і в довгостроковій перспективі [33].

Бюджетна система України, відповідно до статті 5 Бюджетного кодексу України, складається з державного бюджету та місцевих бюджетів.

Бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади АРК та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [2].

Схематично бюджет можна зобразити у вигляді рисунку 1.1.

Рис. 1.1 Схема надходжень та витрат бюджету України

Джерело: [3].

Місцевими бюджетами є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування. Бюджетами місцевого самоврядування є бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад. Для прогнозування економічного і соціального розвитку держави використовуються показники зведених бюджетів, що включають в себе державний бюджет України та показники місцевих бюджетів органів місцевого самоврядування.

Відповідно до статті 6 Бюджетного кодексу України, зведені бюджети поділяються на зведений бюджет України, зведений бюджет Автономної

Республіки Крим, зведений бюджет області, зведений бюджет району, зведений бюджет міста з районним поділом, схематично це можна зобразити на рис. 1.2 [10].

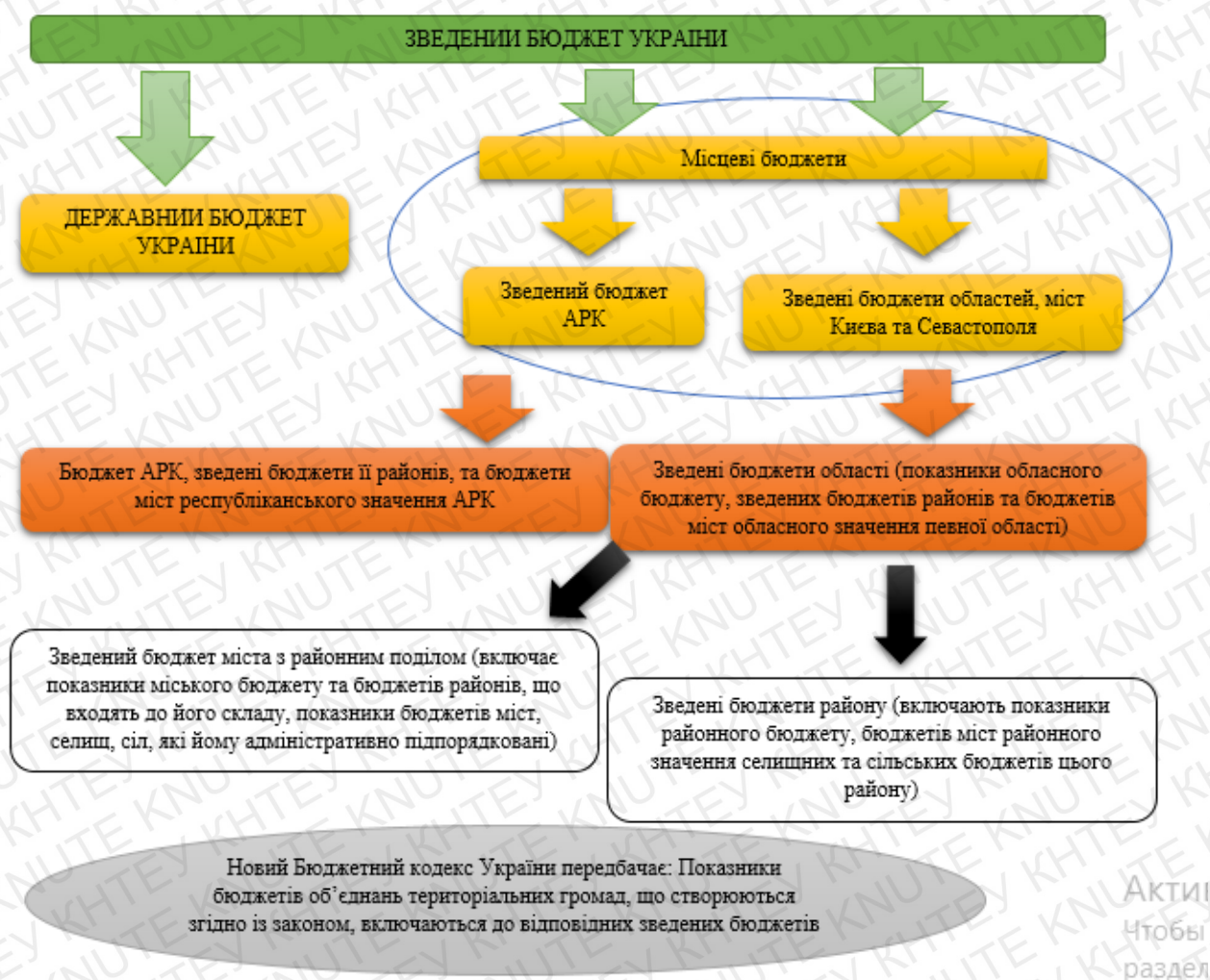

Рис. 1.2 Схема зведеного бюджету України

Таким чином, бюджетну політику варто розглядати як цілеспрямовану діяльність держави, що включає в себе сукупність взаємовідносин економічних, правових та інституційних бюджетних складових, що пов'язані із вибором головних напрямів та пріоритетів здійснення податкової та бюджетної політики, розробкою планів прогнозів та основних бюджетних показників, розробкою бюджету, використанням наявних бюджетних коштів й проведенням контролю за їх виконанням з метою досягнення різноманітних тактичних та стратегічних цілей держави, що забезпечують економічний та соціальний розвиток.

1.2. Зарубіжний досвід формування та реалізації бюджетної політики

Бюджетна політика держав різного рівня економічного розвитку має свої особливості, пріоритети та різні моделі розвитку. Зазвичай, держави з розвинутою економікою будують бюджетну політику на принципах розвитку науки та освіти, поліпшення якості та обсягів соціального забезпечення, підвищення якості життя населення. Країни з перехідною економікою концентруються на розвитку інженерної інфраструктури та на програмах активізації інноваційної діяльності.

Сьогодні розвинуті країни використовують дві форми державного устрою: унітарну (Франція, Японія), згідно з якою бюджетні системи складаються з державного та місцевих бюджетів, та федеративну (США, Великобританія), що передбачає наявність федерального бюджету, бюджету членів федерації та місцевих бюджетів у складі бюджетної системи держави.

На сучасному етапі до основних пріоритетів бюджетної політики розвинених країн належать:

- запровадження та підвищення якості середньострокового бюджетного планування;
- створення та удосконалення системи планування і моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних витрат за допомогою якісних і кількісних індикаторів, відносно як бюджетів усіх рівнів, так і конкретних бюджето-отримувачів, серед зазначених методів особливу роль відіграє бюджетування, орієнтоване на результат, середньострокове планування видатків в умовах бюджетних обмежень [46].

Сучасні провідні науковці за рівнем централізації ВВП виділяють три моделі фінансових відносин у суспільстві:

- американська – заснована на максимальному рівні самофінансування юридичних осіб і самозабезпечення фізичних осіб та характеризується незначним рівнем бюджетної централізації (в межах 25– 30% ВВП);

– західноєвропейська – пов’язана з паралельним функціонуванням державних і комерційних установ у соціальній сфері. Державна соціальна сфера є розгалуженішою, ніж у країнах з американською моделлю. Рівень централізації помірний (35–40% ВВП);

– скандинавська – представлена розгалуженою державною соціальною сферою, що створює передумови для найбільшої соціальної стабільності й забезпечення. Характеризується високим рівнем централізації ВВП (50–60%) [35].

Спільним чинником впливу на величину видатків для Казахстану і України, незважаючи на суттєву різницю в їх рівні, є важливість урахування, що країни є багатими на природні ресурси та акумулюють значну частину доходів від експорту сировини. За таких умов важливим є створення накопичуваних фінансових активів, метод, який активно застосовуються тією ж Норвегією [43].

Спрямування коштів на реалізацію пріоритетних завдань держави, що мають на меті розробку та використання інноваційних технологій, розвиток людського капіталу, є важливим напрямом ефективної бюджетної політики. Якість та обсяг людського капіталу держави – важливий фактор забезпечення її економічного зростання.

У розвинених країнах держава бере на себе значну частину витрат на відтворення людського капіталу, стимулюючи попит на наукові знання та фінансування програм інноваційного розвитку. Держава, впливаючи на поступове підвищення якості людського капіталу, збільшення кількості висококваліфікованих кадрів та на відповідне використання їх потенціалу, підвищує можливості країни у забезпеченні економічного зростання. В концепціях розвинених країн пріоритетом є побудова інноваційних економік.

Світова економіка характеризується розвинутими інформаційними технологіями та глобальною комп’ютеризацією виробництва, що потребує формування інтелектуально розвиненої особистості, провідну роль у якому відіграє якісна освіта. Це зумовлює зростання обсягів державного

фінансування освіти з метою створення умов для подальшого розвитку національного суспільства як високоосвіченого та високо-інтелектуального співтовариства, здатного забезпечувати підвищення конкурентоспроможності економіки країни на світовому ринку. У більшості країн світу державний сектор безпосередньо надає послуги у сфері початкової і середньої школи. Це зумовлює фінансування відповідних потреб на рівні близько 90% від загальної суми витрат на освітні послуги [14].

Наприклад, Сінгапур впроваджує спрощену систему надання грантів компаніям, що активно розвивають інноваційну діяльність. Країни, що розвиваються також враховують важливість інвестиційно-інноваційної складової у концепціях розвитку.

Прогнозний сценарій розвитку світу до 2035 року зроблений Національною розвідувальною радою США повністю переплітається з темою інновацій. Це вмотивовано тим, що висока інноваційна активність є одним із головних чинників досягнення високих темпів зростання економіки та її структурної модернізації. Причому стимулювання інноваційної діяльності стало головним напрямом економічної політики, який наразі розвивають уряди більшості держав світу, ставлячи собі за мету забезпечення високого рівня конкурентоспроможності своїх національних економік. Відбувається перехід на інноваційний тип економічного розвитку, який базується на використанні інтелектуального, наукового, науково-технічного та інноваційного потенціалів [13].

Показники фінансування інновацій в Україні відрізняються від аналогічних світових значень. Так, Південна Корея спрямовує на наукові дослідження близько 58 млрд. дол., Японія — 143 млрд. дол., Китай — 226 млрд. дол., США — 497 млрд. дол., Україна — 0,6 млрд. дол. США.

Більшою за середню частка витрат на дослідження та розробки до ВВП була у Фінляндії — 3,17%, Швеції — 3,16%, Данії — 3,05%, Австрії — 2,99%, Німеччині — 2,87%, Бельгії — 2,46%, Словенії — 2,39%, Франції —

2,26%; меншою — у Чорногорії, Румунії, Кіпрі, Латвії та Сербії (від 0,36% до ,77%) [36].

Основну частину фінансування наукових досліджень у Західній Європі здійснює держава: у Великій Британії — 62%; Німеччині — 78%; Франції — 74%; Нідерландах — близько 70%; Бельгії — майже 100%. Взаємодія держави, науки та бізнесу [18].

У сучасних умовах інноваційна діяльність виступає основою динамічного розвитку економіки та забезпечує своєчасне та якісне наповнення бюджету, а також високий рівень конкурентоспроможності країни на світовій арені. Суть інновацій полягає у високій доданій вартості протягом тривалого періоду. Відповідно стратегія розвитку країни, регіону, окремої галузі повинна бути заснована на створенні високої доданої вартості через введення інновацій.

Бюджетна політика є одним із вагомих інструментів забезпечення структурного реформування основних напрямів та сфер діяльності суспільства, посилення конкурентоздатності галузей економіки, підвищення стандартів та якості життя населення. Питання дієвості бюджетної політики набувають особливого значення в умовах трансформації економіки, визначення ефективних механізмів економічного розвитку країни. Виходячи із необхідності завдань, які стоять перед державою та суспільством на етапі економічних перетворень, важливим є розробка дієвої бюджетної політики та відповідно стратегії бюджетного регулювання.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

2.1. Аналіз вітчизняної бюджетної політики

Дієва бюджетна політика має важливе значення для суспільства, адже оперує значною кількістю інструментів та важелів, які можуть за умов ефективного та вчасного використання дати поштовх для прогресивного розвитку. Наразі однією із найактуальніших є потреба збалансованого розподілу та перерозподілу фінансових і нефінансових активів для задоволення потреб громадян України та досягнення необхідного рівня фінансової безпеки. Задля повноти уявлення про стан вітчизняної економіки та бюджетної політики у складі фінансової політики держави, слід дослідити можливі напрямки розвитку бюджетної політики, провести аналіз найважливіших макроекономічних показників.

Аналіз пріоритетних напрямів бюджетної політики на 2015-2020 роки, що створюють певну систему розвитку держави в умовах глобалізації економіки та економічних перетворень, дозволив сформулювати її основні напрями та ідеї щодо забезпечення фінансової безпеки країни та відслідкувати зміни, відповідно до хронології, наведений у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Пріоритетні напрями бюджетної політики на період 2015-2020 рр.

Рік	Основна ідея
2015	Стабілізація економіки, забезпечення ефективності, раціональності, жорсткості та прозорості бюджетної політики, виконання вимог співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями.
2016	Створення передумов зростання економіки за рахунок здійснення структурних реформ, забезпечення ефективності бюджетної політики, пріоритетність фінансування безпеки та оборони.
2017	Забезпечення стабільності розвитку економіки, збалансованості державного бюджету, виконання вимог міжнародних фінансових організацій та розширення співробітництва з ЄС.
2018-2020	Активний характер управління бюджетними коштами із забезпеченням фінансової стабільності та економічного зростання, зі зменшенням рівня державного боргу.

Складено автором на основі джерела: [17]

Підсумовуючи інформацію, можна говорити про те, що в Україні діє бюджетна політика по стабілізації економіки та забезпеченню її розвитку. Увагу варто звернути саме на державний борг, що становить 1997,75 млрд. гривень, що є - 82,95 млрд. доларів США відповідно (показники “Загальної суми державного та гарантованого державою боргу” станом на 30.09.2019 року.), адже він безпосередньо впливає на бюджетну безпеку та стабільний економічний розвиток України.

Якщо ж аналізувати державний борг у попередні періоди, то в порівнянні з 31.12.2018, показник зріс з 78,92 млрд. дол. США, однак у гривні - знизився з 2168,45 млрд. грн., це свідчить про те, що національна валюта була нестабільною, однак останні дії Національного Банку України покращили і дещо вирівняли ситуацію [3]. На нашу думку, така зміна показників вказує на більш ефективну бюджетну політику в плані співпраці з іноземними фінансовими організаціями, а також вирівнювання економіки після нестабільного періоду, викликану кризовою ситуацією як в економічному плані, так і на світовій політичній арені.

Кабінет Міністрів України ухвалив Проект Постанови про Основні напрями бюджетної політики на 2019-2021 роки, який після цього був направлений на розгляд комітету Верховної Ради. Даний законодавчий акт покликаний встановити підходи до формування бюджетів, визначити завдання бюджетної та податкової політики і пріоритети використання бюджетних коштів для забезпечення економічного зростання та сталого розвитку суспільства [6].

Положення Основних напрямів бюджетної політики на 2019—2021 роки встановлюють підходи до формування бюджетів, визначають завдання бюджетної політики і спрямовані на забезпечення економічного зростання та сталого розвитку суспільства, визначення пріоритетів використання бюджетних коштів, реалізацію виваженої та послідовної податкової та бюджетної політики, зокрема у середньостроковій перспективі, підвищення

якісної та кількісної ефективності у розподілі державних коштів на потреби населення України, в умовах економічних перетворень.

Проаналізувавши динаміку прогнозних показників Державного бюджету на 2019 - 2021 роки, що представлені у додатку А, було виявлено, що у запропонованому проекті планується зростання валового внутрішнього продукту України на рівні 11,9%, що є можливою позитивною тенденцією. Темп зростання реального валового внутрішнього продукту за цей період прогнозується у розмірі 2,2%. Індекс споживчих цін зменшиться на 0,2%, що призведе до збільшення власних заощаджень населення. Рівень безробіття також зменшиться на 2,4%, що є досить позитивним у реалізації основних напрямів бюджетної політики України. Обмінний курс гривні до долара США збільшиться на 1,3%, що пов'язано із зростанням рівня інфляції. Також у проекті постанови про основні напрями бюджетної політики на 2019-2021 роки були визначені основні завдання бюджетної політики, що дозволяють покращити економічне та фінансове становище у державі, які систематизовано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Основні завдання бюджетної політики в Україні на 2019-2021 роки

Показник	Ціль
Граничний обсяг дефіциту державного бюджету	2,2% ВВП
Показник граничного обсягу державного боргу	< 56,0% ВВП
Граничний обсяг надання державних гарантій	3% доходів загального фонду Державного бюджету
Обсяг державних капітальних вкладень на розроблення та реалізацію державних інвестиційних проектів	> 1,8 млрд грн
Використання коштів позик для соціально-економічного розвитку	18 млрд грн

Складено автором на основі джерела: [6].

Бюджетна політика щодо місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин буде спрямована на удосконалення інструментів бюджетного планування, продовження процесів зміцнення фінансової спроможності

місцевих бюджетів, підвищення ефективності та результативності використання бюджетних коштів, а також створення дворівневої системи міжбюджетних відносин. На практиці це втілюватиметься у запровадженні середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні, застосуванні програмно-цільового методу бюджетування в усіх місцевих бюджетах, розширенні власних доходів місцевих бюджетів. Варто зазначити, що ці показники є прогнозними та середньозваженими. При необхідності або при економічно-політичних змінах вони можуть бути переоцінені та сформовані з урахуванням змін. Ці зміни можуть бути пов'язані з нестабільністю грошової одиниці, зміцненням або занепадом ВВП, інших причин. В той же час існує найновіший проект, що стосується бюджетної політики та розвитку економіки в цілому, в умовах економічних перетворень. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2020-2022 роки розроблено Міністерством економічного розвитку і торгівлі України за участі зацікавлених центральних органів виконавчої влади.

Метою розроблення документа є визначення можливих сценаріїв розвитку економіки України на 2020-2022 роки та кількісних орієнтирів реалізації таких сценаріїв, як основи для прийняття управлінських рішень, а також формування середньострокових орієнтирів розвитку для бізнесу та інвесторів в умовах. Прогноз розроблений за сценарієм, який ґрунтується на аналізі розвитку вітчизняної економіки протягом 2016 - 2018 років, поточної економічної ситуації, припущеннях, які враховують вплив зовнішніх та внутрішніх чинників, і базується на прогнозних розрахунках розвитку економіки України у 2020—2022 роках як у цілому, так і за секторами економіки.

Згідно прогнозу розвитку економіки України на 2020-2022 роки, що схвалений 15 травня 2019 року, на Україну очікує стабільний економічний розвиток у нових економічних реаліях, що зображено на рис. 2.1.

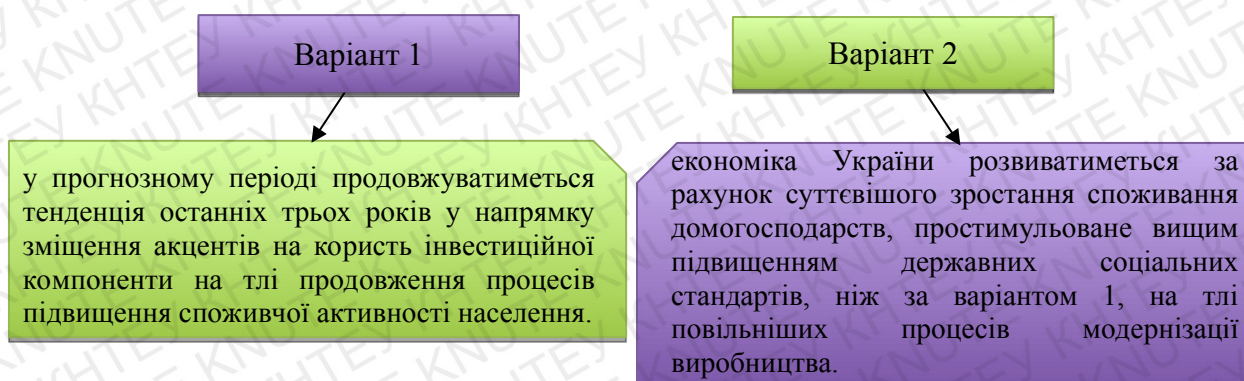

Рис. 2.1 Можливі напрямки розвитку економіки України на 2020-2022 роки

Також, Прогноз містить оцінку впливу на економіку України реалізації умов альтернативного сценарію, які передбачають можливе розгортання нової хвилі глобальної фінансово-економічної кризи, а також дію інших можливих зовнішніх та внутрішніх ризиків. Вцілому, побудова прогнозу на 2020-2022 роки базується на ідеології, застосованій у Прогнозі економічного та соціального розвитку України на 2019-2021 роки, і є його логічним продовженням.

Прогноз розроблений за сценарієм, основою якого є здійснення реформ у відповідності з цілями, визначеними у стратегічних документах Уряду (зокрема Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду до 2020 року, Стратегією подолання бідності, Стратегією розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року, Експортною стратегією тощо) й спрямованими на створення сприятливих умов для досягнення Україною сталого економічного зростання та підвищення добробуту населення. Як результат, можна очікувати зростання економіки, що подано у таблиці 2.3. (проілюстровано у додатку Б).

Таблиця 2.3.

Показник	2020		2021		2022	
	1 варіант	2 варіант	1 варіант	2 варіант	1 варіант	2 варіант
ВВП, %	3,3	3,6	3,8	3,6	4,1	3,3
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), %	106	106,5	105,7	107,1	105,3	107

Створено автором на основі джерела: [11].

Якщо порівнювати Прогноз на 2019-2021 з Прогнозом на 2020-2022, то можна говорити про те, ВВП все ж таки зростає швидшим темпом, ніж було прогнозовано раніше, однак індекс споживчих цін виявився вищим за очікуваний, то прогнозні показники відкориговані під поточну ситуацію в економіці держави. Це є яскравим прикладом того, що бюджетна політика в умовах економічних перетворення намагається змінюватись та підлаштовуватись під сучасний стан.

Сучасний стан основних макроекономічних показників, згідно з додатком В, реальний ВВП у другому кварталі зріс на 4,6%, порівняно із результатами 2,5% у січні-березні 2019 року. Інвестиції та реальне приватне кінцеве споживання, найімовірніше, залишились рушійними силами економічного зростання. Інвестиції зростають, у зв'язку із потребою модернізації виробництва та технологій, а також - завдяки фінансуванню інфраструктури. Споживання населення зростає у зв'язку зі зростанням оплати плати та пенсій. Варто відмітити, що середня заробітна плата значно зросла, на мою думку, це наслідки інфляції та зростання конкуренції на ринку праці, що пов'язана з міграцією працюючого населення закордон [26].

Обмінний курс гривні до долара США укріпився через макроекономічну стабільність, початок експорту зернових та великий притік іноземної валюти в країну. Ці всі фактори та показники безпосередньо є частиною бюджетної політики, адже завдяки їм органи влади мають повну інформацію про економічне становище держави, спеціалісти коригують стратегії розвитку на наступні періоди, регулюють потік коштів на ті, чи інші потреби суспільства, що є надзвичайно важливим у період економічного розвитку та реформації.

Бюджет - є невід'ємною складовою бюджетної системи та бюджетної політики, тому слід проаналізувати показники державного та зведеного бюджетів України.

Статистичний характер показників зведених бюджетів дозволяє використовувати їх для:

- проведення розрахунків з формування грошових ресурсів для забезпечення виконання функцій і завдань органами державної влади та місцевого самоврядування;
- визначення обсягу видатків, що підлягають фінансуванню з державного й місцевих бюджетів, аналізу та оцінки ефективності бюджетних витрат;
- визначення грошових потоків для встановлення обґрунтованості надання трансфертів.

Згідно додатку Г, що демонструє доходи та видатки державного бюджету, що складає більшу частину зведеного бюджету України, можна зробити висновок, що найбільшим джерелом доходів є - податкові надходження, які за останні п'ять років складають більше 75% від усіх доходів, а в останні два роки - більше 80%, це свідчить про значну вагу податкових надходжень у формуванні Державного бюджету України і при їх зміні, чи коливанні доходи Державного бюджету України можуть зазнати значних змін. Доходи від операцій з капіталом та кошти від міжнародних організацій скорочувались щороку, починаючи з 2015.

На рисунку 2.2 наведено динаміку податкових, неподаткових та загальна кількість надходжень до державного бюджету України за період 2014 по 2018 роки, так як вони у сукупності складають близько 98% від усіх надходжень до Державного бюджету України і є основними показниками для аналізу бюджетних доходів.

Рис. 2.2. Динаміка основних статей доходів Державного бюджету України за 2014-2018 роки

Можна спостерігати, що податкові надходження стабільно зростають з кожним роком, щороку всередньому на 118409 млн.грн.; в той час, як неподаткові надходження (враховують доходи від власності та підприємницької діяльності; адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності; власні надходження бюджетних установи; інші неподаткові надходження) зростали всередньому за рік на 24080 млн.грн.. У 2016 році спостерігати зниження неподаткових надходжень, відносно до попереднього періоду на 16371,3 млн. грн.. Ці дані свідчать про те, що держава могла б забезпечити більш стабільне зростання доходів до Державного бюджету, що стабілізувало бюджетну безпеку України. Загалом доходи Державного бюджету зростають щороку, це можливо пов'язати зі збільшенням податкового навантаження, зростанням рівня інфляції та іншими процесами, що впливають на податкові надходження.

Якщо ж аналізувати видатки, то велику частину поточних видатків займають поточні трансферти, що у відсотковому співвідношенні

скоротились. Динаміку видатків державного бюджету за статтями поточних та капітальних видатків та усіх видатків можна зобразити на рисунку 2.3.

Рис. 2.3 Динаміка видатків державного бюджету України

На рисунку можна помітити зростання капітальних видатків починаючи з 2016 року, за весь аналізований період частка цих видатків зросла з 1,72% до 7,08%, а саме з 7399,6 млн. грн. до 69799,7 млн. грн відповідно. На 123306 млн.грн. в середньому щороку зростали поточні видатки, капітальні видатки щорічно в середньому зростали на 15600 млн.грн..

Більшу частку у видатках займають виплати пенсій та допомоги (від 15 до 20%), що свідчить про те, що система Державного соціального страхування не є самодостатньою та не здатна забезпечити потреби населення в повній мірі. В цілому, доходи та видатки щорічно зростали, і Державний бюджет мав дефіцит, це пов'язано зі складною політичною та економічною ситуацією, у якій опинилась Україна.

За додатком Д, зведений державний бюджет України щороку мав дефіцит, при тому, що найвищий рівень дефіциту у відсотках до ВВП склав - 4.6% у 2014, це можна пояснити різким збільшенням витрат на незаплановані видатки, а саме зростанням забезпечення оборонного

комплексі, зниженням рівня вітчизняної фінансової безпеки, коливаннями на світовій політичній арені, зміні інвестиційного клімату тощо.

Однак у грошову еквіваленті дефіцит мав найвищий показник у минулому році, вірогідно це пов'язано зі зниженням рівня кредитування міжнародними організаціями та спадом показнику доходу. Динаміку доходів та видатків України, у період, що аналізується, а саме – 2014-2018 роки, зображено на рисунку 2.4.

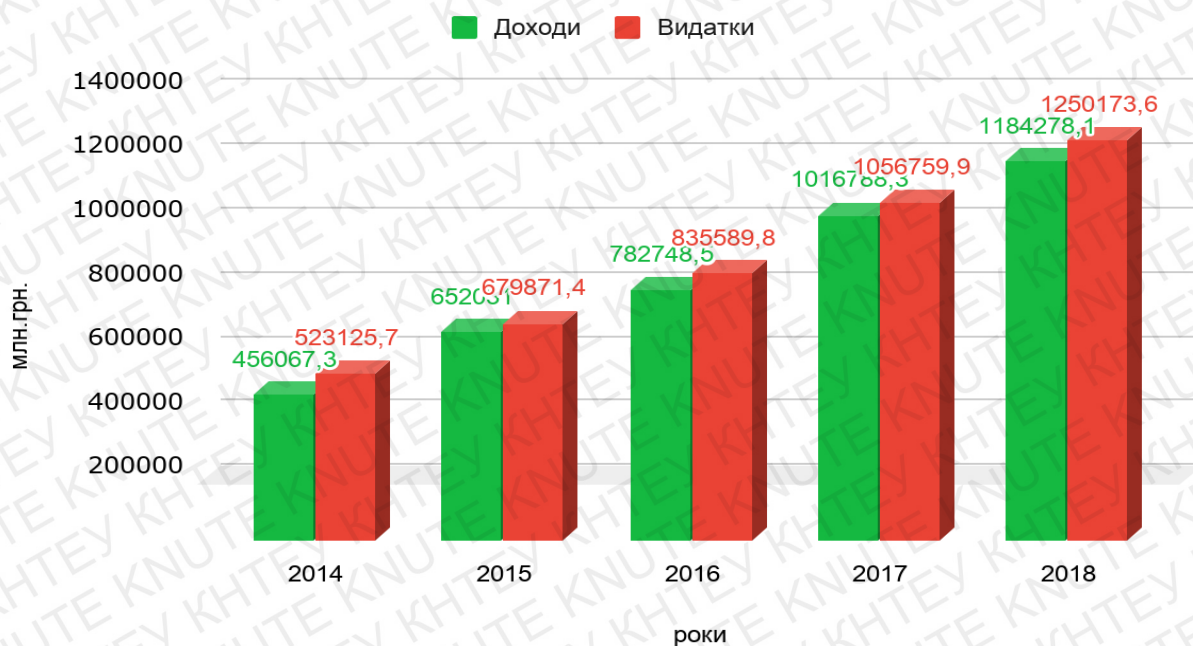

Рис. 2.4 Доходи та видатки зведеного бюджету України за 2014-2018 роки

Цікавим є також показник Міжнародних валютних резервів НБУ, що подаються у вигляді монетарного золота, іноземної валюти та державних цінних паперів, деномінованих в цих валютах; туди можуть також включатися залишки на рахунках в міжнародних організаціях. Резерви можуть використовуватися для здійснення міжнародних розрахунків і платежів, покриття дефіциту платіжного балансу, стабілізації курсу національної валюти на міжнародних ринках, тощо [9, 54].

У додатку Е наведено показники Міжнародних валютних резервів України за останні 10 років, оскільки так найкраще можна прослідкувати динаміку нарощення та зниження цього показника, який безпосередньо впливає на процес бюджетного планування та прогнозування, їх зміну можна зобразити на рисунку 2.5.

Рис. 2.5 Міжнародні валютні резерви України за 2009-2019 роки

Спостерігається поступове зниження валютних резервів з кінця 2010 року і до кінця 2014, коли показник досяг найнижчої позначки за останні 10 років – 7533,33 млн.дол. США, це свідчить про політику по зниженню рівня збережень у іноземній валюті, в той же час, рівень валютних резервів не сягає тієї кількості, що була 10 років тому, на кінець 2009 року. Такі різкі зміни у резерві пояснюються політичними та економічними проблемами України, знеціненням національної валюти та використанням запасів для її стабілізації.

Починаючи з кінця 2014 і до сьогодні діє політика щодо нарощення запасів міжнародної валюти та, тим самим, зміцнення національної валюти та стабілізації економіки, однак, більшість цих резервів є запозиченнями з міжнародних фінансових установ, тому кардинально це ситуацію в бюджетній сфері та економічній безпеці не поліпшує.

З метою підтримки боргової стійкості країни верхня межа державного боргу та боргу квазідержавного сектора повинна становити в сукупності не більше 60% до ВВП.

У разі перевищення зазначеного рівня органи державної повинні детально проаналізувати стан та структуру зовнішнього боргу у взаємозв'язку з програмами розвитку країни, при необхідності внести коригування в зазначені програми в частині залучення зовнішнього фінансування або строків реалізації проектів з іноземною участю, посилити непрямі заходи спрямовані на дестимулювання зовнішнього запозичення резидентів.

Важливо відмітити, що подальший розвиток національного ринку боргових цінних паперів є одним з ключових пріоритетів державної боргової політики в середньостроковому періоді.

Моніторинг та оцінка стану боргу повинні включати детальний аналіз стану боргу, у тому числі можливі загрози виникнення кризових ситуацій, стан готовності резидентів-позичальників подолати кризові ситуації в разі їх виникнення, тощо.

При цьому залучення позик має здійснюватись на основі обґрунтованої політики управління державним боргом та фінансовою стійкістю підприємств державного сектору, що містить чотири основних види ризику:

- ризик ліквідності (незбалансованість фінансових активів та фінансових зобов'язань);
- кредитний ризик (невиконання або неналежне виконання своїх зобов'язань);
- валютний ризик (коливання курсів іноземних валют); процентний ризик (коливання плаваючих ставок відсотка).

Повністю структуру державного та гарантованого державою боргу за даними Міністерства фінансів України на 30.09.2019, надано в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Державний та гарантований державою борг

Показник	зовнішній		внутрішній		усього	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
державний борг	931 202,4	46.6	826 812,1	41.4	1 758 014,4	88.0
гарантований	228 640,5	11.4	11 097,2	0.6	239 737,7	12.0

борг						
сукупний	1 159 842,8	58.1	837 909,3	41.9	1 997 752,1	100.0

Створено на основі джерела: [9].

Власне, державний борг виникає внаслідок фінансових запозичень держави, договорів і угод про надання кредитів та позик, пролонгації та реструктуризації боргових зобов'язань минулих років, в цілому він складає 88% від сукупного боргу держави, і це не є хорошим показником, оскільки велика частка боргу немає конкретних джерел його погашення, що може призвести до підриву боргової та фінансової безпеки, зокрема.

Сукупність боргових зобов'язань держави містить також гарантований державою борг, що виникає внаслідок прийнятих на себе державою гарантій за зобов'язаннями третіх осіб, або прийняті на себе державою зобов'язання третіх осіб, що становить 12% від сукупного державного боргу, при тому, частка внутрішнього становить лише 0.6% від сукупного боргу.

Згідно додатку Ж, таблиці Ж.1, починаючи з 2009 року показники державного боргу та ВВП у гривневому еквіваленті зростають. По 2013 рік включно, відносний показник Державного боргу до ВВП, та знаходився на рівні 35-40%, однак починаючи з 2014 року і по сьогодні цей відносний показник знаходиться за граничною межею. На кінець 2016 року показник був на максимальному рівні - 81% від ВВП, що становить критичний борговий рівень для держави і потребує негайного вирішення та реструктуризації боргових зобов'язань.

Динаміку Державного боргу відносно ВВП у аналізованому періоді проілюстровано на рисунку 2.6.

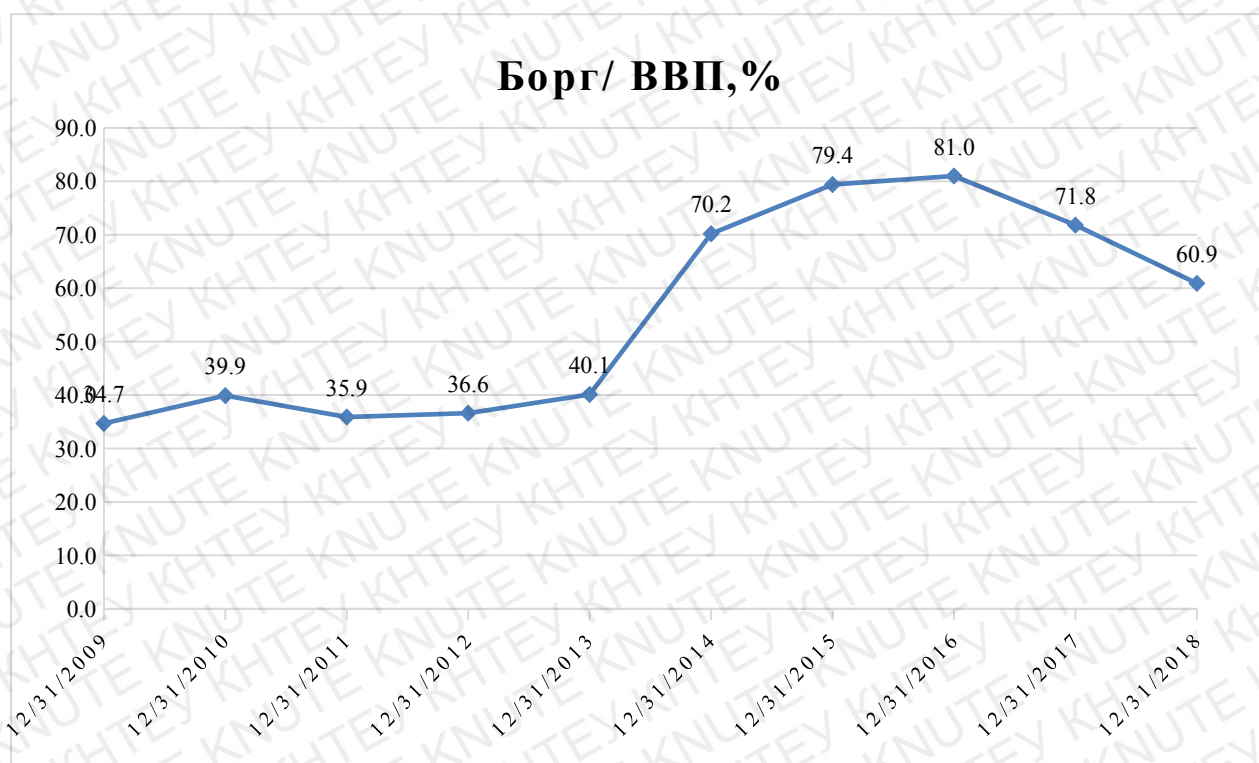

Рис. 2.6 Співвідношення сукупного державного боргу до ВВП України 2009-2018 роки

Однак, за останній, поточний рік, можна спостерігати позитивну тенденцію до зменшення державного боргу, в тому числі - до зростання ВВП у гривневому еквіваленті.

Проте, за таблицею Ж.2, додаток Ж, у держави зростає показник боргу в доларах США, і на 30.09.2019 року становить 82 953, 5 млн. дол. США, що є надзвичайно високим показником, це свідчить про те, що держава здійснює вагомі запозичення з іноземних джерел, як у інших держав так і у міжнародних організацій. Лише у 2014 та 2015 роках тенденція до зростання боргу зменшилась, за рахунок погашення внутрішнього боргу держави, на 12,8% та 28,8% відповідно, вона відображена на рисунку 2.7.

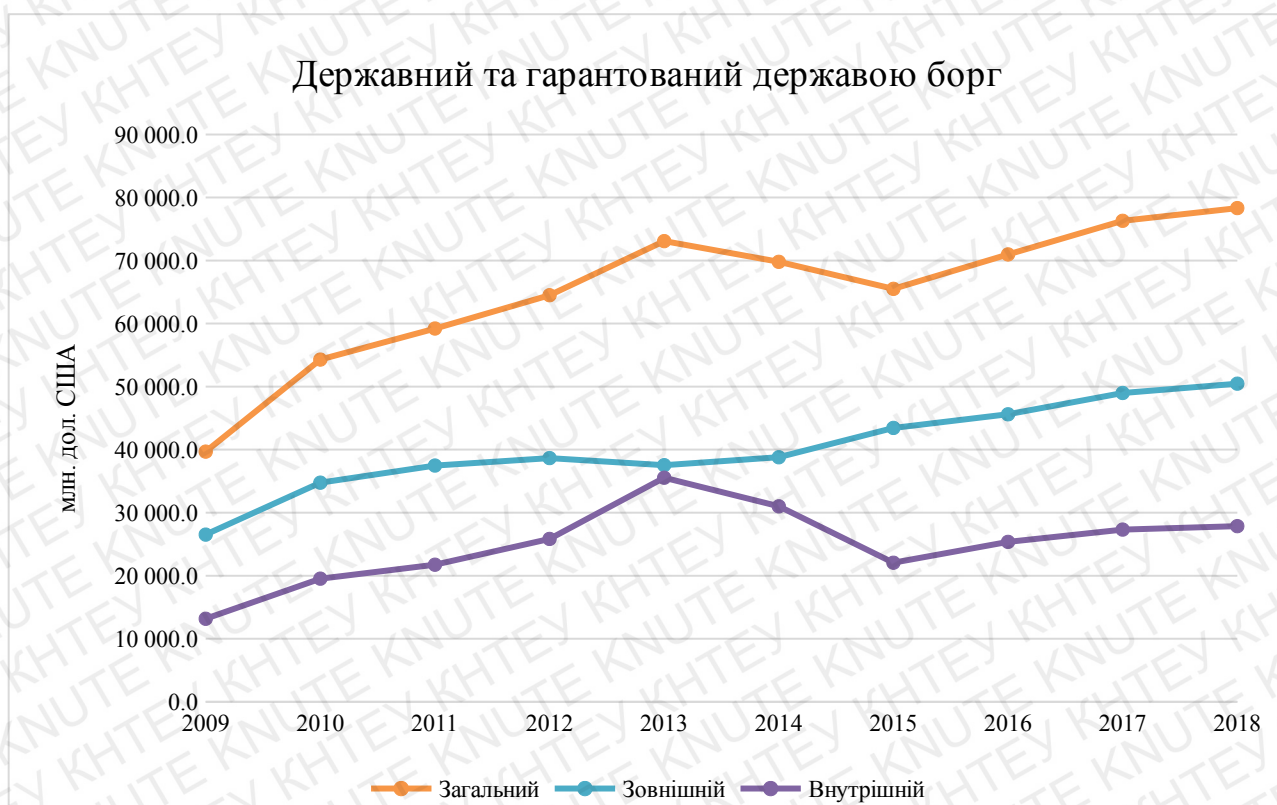

Рис. 2.7. Державний та гарантований державою борг

Так чи інакше зростання показників Державного та гарантованого державою боргу України змушують переглянути дії стосовно бюджетної та боргової політики України, переглянути можливі дії та наслідки, на які слід очікувати від такої політики.

2.2. Проблеми формування та реалізації бюджетної політики в Україні в умовах економічних перетворень

Бюджетна політика є віддзеркаленням соціально-економічних процесів у державі. Бюджетні інструменти мають забезпечувати їх позитивну динаміку та здатність знижувати негативний вплив численних викликів і ризиків, які загострюються не лише в період кризи, а й у період трансформаційних зрушень, які нині відбуваються в політико-економічній та соціально-культурній сферах.

Сучасний стан бюджетної політики України сформувався під впливом низки деструктивних зовнішніх та внутрішніх викликів, які загострили її

дисбаланси і водночас актуалізували питання забезпечення бюджетної безпеки.

Основними із цих чинників стали такі:

- високий рівень перерозподілу ВВП через бюджетну систему;
- високий рівень дефіциту державного бюджету;
- надмірне боргове навантаження та зростання частки видатків державного бюджету на обслуговування державного боргу;
- зростання видатків на сектор оборони та соціальний захист постраждалих груп громадян внаслідок збройного конфлікту на Сході держави;
- низька якість надання державних соціальних послуг під час збереження значної частки соціальної складової у структурі бюджетних видатків;
- високий рівень централізації бюджетних коштів та низька частка власних фінансових ресурсів у доходах місцевих бюджетів;
- зростання обсягів дотаційності Пенсійного фонду України коштом державного бюджету та нереформованість пенсійної системи;
- загострення дисбалансів у грошово-кредитній сфері, девальвація національної валюти та високий рівень інфляції [22].

Також у процесі формування бюджетної політики вагомими залишаються інституційні чинники. Так складається ситуація на практиці, що Міністерство фінансів фактично нав'язує секторальним міністерствам і місцевим органам влади їхні бюджети, а також структурні реформи, які вони повинні робити. При цьому Міністерство фінансів України не бере на себе відповідальності за наслідки та перекладає її на секторальних міністрів та місцевих чиновників, які, згідно із законодавством, дійсно відповідають за складання і виконання бюджету відповідного сектору державного управління чи місцевого самоврядування.

Міністерство фінансів практично не прислухається до думки міністерств, коли доводить їм ліміти для складання бюджетних запитів, і

майже не проводить обговорення проекту бюджету з міністрами, або проводить це формально [15].

Основними загрозами для бюджетної політики та фінансової безпеки є декілька факторів:

- високий рівень державного боргу,
- значний дефіцит державного бюджету,
- підвищення частки видатків державного бюджету на фінансування оборони,
- інфляція [39, с. 78].

Проаналізувавши основні загрози бюджетної політики та фінансової безпеки України, можна сказати, що індикатори бюджетної безпеки України, зокрема, рівень державного боргу, дефіцит бюджету, підвищення видатків на окремі галузі та інфляція відображають той факт, що в Україні державні фінанси характеризуються недостатньою стійкістю. Це призводить до підвищення загроз та ризиків у фінансовій сфері України. Також вагомими проблемами є низький рівень захисту від зовнішніх загроз, зокрема, зниження експорту та одночасно зростання імпорту, низька купівельна спроможність більшості населення, збільшення зовнішніх зобов'язань перед світовими фондами, несприятливий рівень інвестиційної привабливості.

Незбалансованість державного бюджету України, дефіцитність торговельного балансу, прийняття державою боргів підприємств і невиважена політика державного запозичення вкрай загострили проблему державного боргу. За умов кризи рефінансування заборгованості держави виконання нею своїх зобов'язань у рамках нинішнього курсу економічної політики вимагатиме направлення податкових надходжень до бюджету на боргові виплати, що означатиме кардинальне скорочення бюджетних видатків на соціально-економічний розвиток [33].

Розв'язання боргової проблеми лише за рахунок видатків бюджету призведе до руйнування сфер науки, освіти та охорони здоров'я, а також розширить масштаби зубожіння населення. Крім істотного обмеження

бюджетних видатків, Уряд намагається покрити нестачу фінансування перенесенням строків сплати за існуючими борговими зобов'язаннями держави.

Однак реструктуризація боргу держави на умовах перенесення строків сплати за її борговими зобов'язаннями не знімає гостроти проблеми обслуговування державного боргу. Тому, в такий спосіб досягається лише тимчасове полегшення, оскільки при цьому його загальна сума не зменшується, а борговий тягар навіть посилюється [37].

В умовах економічного спаду з одного боку - постійно збільшувалися надходження до бюджету, з другого – бюджетні ресурси використовувалися переважно на споживання та заохочення імпорту. Це призводило до низки негативних наслідків, серед яких: збільшення податкового навантаження на суб'єктів господарювання, скорочення до небезпечного рівня видатків інвестиційного характеру, заохочення не забезпеченого пропозицією попиту на товари широкого вжитку, витіснення із внутрішнього ринку вітчизняного виробника. Усе це, разом із стрімким підвищенням цін на енергоресурси, безпосередньо вплинуло на фінансово – економічний стан суб'єктів підприємницької діяльності і, відповідно, призвело до сповільнення темпів економічного зростання.

Накопичення проблем економічного та соціального розвитку в Україні є наслідком недостатньо виваженого переходу до ринкової економіки. Під впливом радикальних прихильників ринкового фундаменталізму у здійсненні державної фінансової політики надії було покладено на результативність ще не сформованих ринкових механізмів та їх вплив на становлення ефективної економіки, що мало забезпечити розв'язання соціальних проблем. Заходи з різкого обмеження державного сектору економіки та регулювання її розвитку з боку державних органів управління спричинили некерований розвиток підприємництва в його найбільш викривлених формах.

Недосконалою та не виваженою виявилася й політика проведення приватизації в Україні: вона не спрямовувалась на забезпечення

поступального розвитку економіки й розв'язання соціальних проблем. Представники бізнесу керувалися переважно ринковими інтересами, не націлюючись на здійснення структурної перебудови економіки. Другорядними для них були й питання соціального забезпечення працюючих. Розвиток підприємницької діяльності в Україні нерідко супроводжувався збільшенням активів за рахунок державної власності, забезпеченням прибутків шляхом обмеження рівня заробітної плати, приховування доходів від оподаткування, вивезенням одержаних доходів закордон [28].

Економіка зазнає значних збитків від нецільового використання амортизаційних відрахувань. Майже половина виведених з-під оподаткування сум спрямовувалася не на інвестиції, а на поповнення обігових коштів підприємств. Тому необхідно реформувати систему амортизації з метою її лібералізації, значного розширення прав підприємств у формуванні та використанні власних амортизаційних коштів, виборі методу нарахування та термінів корисного використання основних засобів.

У той же час інвестиційний клімат в Україні на сьогодні залишається несприятливим. Це, в першу чергу, є наслідком хронічного затягування проведення давно назрілих реформ, які в країнах Балтії і Східної Європи були здійснені ще 15 – 20 років тому. До цього часу уряд країни не здійснив системних структурних реформ, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості України, окрім низки актів з дерегуляції економіки. Зусилля, в першу чергу, спрямовані на досягнення макроекономічної стабілізації та виконання вимог МВФ для отримання чергового траншу [31, с. 63].

Необхідно також звернути увагу про проблеми місцевих бюджетів та шляхи їх вирішення [34]. До найбільш гострих проблем у сфері формування місцевих бюджетів, а також їхніх відносин із державним бюджетом України, у першу чергу, варто віднести:

- використання вільних бюджетних коштів,
- нестабільність доходної бази,

- неефективну систему вилучення надлишків загальнодержавних податків,
- недостатнє фінансування з державного бюджету.

Ще один аспект цієї проблеми – нестабільність нормативів у системі відрахувань загальнодержавних податків із місцевих бюджетів у державний.

Відповідно до чинного законодавством, нормативи відрахувань від загальнодержавних податків щорічно визначає вищий орган місцевого самоврядування. При цьому щорічно змінюються види податків, які належать зарахуванню в місцеві бюджети, що порушує стабільність доходної бази останніх.

Ще однією проблемою є невідповідність делегованих повноважень місцевих органів влади і надходженню коштів на ці цілі. Ситуацію ускладнюють органи державної влади, які при складанні бюджету і визначенні розмірів трансфертів "забувають" забезпечити фінансуванням усі передані на місця повноваження. Крім того, регіони України дуже різняться за рівнем життя, промислового виробництва, розвитку підприємництва. А українська бюджетна система передбачає "подушне" вирівнювання бюджетних витрат. В економічно розвинених країнах фінансові проблеми регіонів розв'язуються через надання місцевим органам влади стабільно закріплених доходних джерел, розширення сфери місцевого оподаткування та реформування всієї системи міжбюджетних взаємовідносин [34, с.127].

Однак, практика України вже виявила численні конфлікти між державою і керівниками органів місцевого самоврядування у фінансовій сфері. Така ситуація є наслідком того, що більшість проблем місцевих фінансів, як і місцевого самоврядування загалом, залишаються не врегульованими на законодавчому рівні.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

3.1. Модернізація бюджетної політики в Україні

Удосконалення бюджетної політики вимагає її адаптації до умов економічного середовища за необхідності коригування існуючого стану економіки, рівня безпеки тощо. Значний перелік факторів, що обумовлюють пріоритетні напрями бюджетної політики, призведе до деяких змін тактики, але її основна ціль щодо забезпечення соціально-економічної рівності, повинна залишатись незмінною. Крім того, бюджетна політика як фактор фінансової безпеки повинна відповідати стандартам, розробленим та визнаними вітчизняними та зарубіжними науковцями.

Для стимулювання капіталізації прибутків підприємств та організацій держава повинна запровадити податкове стимулювання інвестиційного, у тому числі інноваційного процесу. Україна належить до держав з високим науковим потенціалом. Тому треба створити такі умови, які забезпечували б не лише примноження цього потенціалу, а насамперед максимальну його віддачу. Держава має стати безпосереднім провідником інноваційного розвитку, замовником та організатором досліджень і розробок на найсучасніших напрямках науково-технічного прогресу [16, с.55].

В умовах глобалізації світової економіки і стирання меж між країнами капітал активно переміщується по світу з метою отримання доступу до нових ринків або підвищення рентабельності виробництва, за рахунок зниження витрат і економії на заробітній платі. Цей феномен відкриває для України нові можливості для економічного розвитку і залучення вкрай необхідних додаткових зовнішніх інвестицій. Тому для досягнення більш динамічного економічного розвитку країни, зміцнення тенденції щодо подолання бідності і підвищення добробуту громадян України органи влади повинні покладатися не лише на внутрішні, але і на зовнішні ресурси.

Підвищення інвестиційної привабливості України – це процес, який вимагає часу та зусиль, і в якому позитивні результати потребують злагодженої роботи різних органів влади, розуміння і підтримки керівництва країни, наявності та активної дії команди професіоналів, яка здатна впровадити усі необхідні кроки. Залучення іноземних інвестицій створює нові виробничі потужності, робочі місця і сприяє розвитку експорту з країни, таким чином є потужним додатковим чинником розвитку економіки. Тому в усьому світі країни і регіони ведуть високо конкурентну боротьбу за те, щоб підвищити власну інвестиційну привабливість та залучити іноземні інвестиції на своїй території. У цих умовах дуже важливим стає поняття стратегії формування інвестиційної привабливості національної економіки [42, с. 147-148].

Для проведення ефективної модернізації і досягнення запланованих результатів бюджетної політики необхідно виконати низку передумов, серед яких найбільш сутнісними є:

- належне інституціональне проектування модернізації бюджетної політики;
- формування розвинутої інституціональної структури, включаючи бюджетні інститути, сприятливої для модернізаційних трансформацій соціальної та економічної сфер;
- вибудова пріоритетів соціального партнерства та громадського контролю при формуванні бюджетної політики;
- урахування національної специфіки держави, а також соціально-культурних факторів, ментально-політичних особливостей та сучасних викликів;
- належне ресурсне забезпечення модернізації бюджетної системи (фінансове, кадрове, організаційне та інше).

Бюджетне регулювання динаміки економічного зростання визначається як система заходів регуляторного, нормативного, законодавчого і соціального характерів, яка може адаптуватися до зміни економічної та

соціальної ситуації в країні, постійно вдосконалюватися й контролювати досягнення основних цілей державного регулювання економіки.

У процесі практичного застосування цієї форми регулювання економіки, потрібно враховувати дуальність його впливу на розвиток економічної системи:

- з одного боку, бюджетно-податкове регулювання є одним із найважливіших інструментів впливу на економічне зростання,
- а з іншого – є об'єктом, на який спрямовується регулююча функція держави [12]. Це обумовлює потребу відповідної зміни набору інструментів впливу держави за умови зміни поточних, короткотермінових цілей стабілізаційного періоду.

Для досягнення зазначених стратегічних цілей податково-бюджетна політика має бути спрямована на комплексну реалізацію державної політики, спрямованої на стабілізацію національної економіки та відтворення економічного потенціалу, проведення структурних реформ та забезпечення належного рівня соціальних гарантій громадян.

За таких умов пріоритетними завданнями у середньостроковій перспективі визначено:

- забезпечення макроекономічної стабільності, збалансованості та стійкості бюджетної системи;
- державна підтримка, відновлення та розвиток вітчизняної економіки;
- проведення структурних реформ в економіці та бюджетній сфері;
- зниження податкового тиску на економіку та забезпечення його рівномірності, формування на цій основі сприятливого інвестиційного клімату як основи для стійкого економічного зростання;
- підвищення ефективності системи соціального забезпечення та соціального захисту громадян;
- забезпечення динамічного розвитку регіонів та підвищення їх самодостатності.

Неузгодженість важелів макроекономічної та бюджетної політики унеможливило забезпечення дієвого впливу механізму бюджетного регулювання на створення економічного і фінансового потенціалів, необхідних для збалансованої реалізації поточних і довгострокових стратегічних цілей соціально-економічного розвитку та реалізації структурних реформ, спрямованих на модернізацію національної економіки та переходу до інвестиційно-інноваційного типу економічного зростання.

Важливим кроком для формування основ бюджетної стратегії стало вагомим кроком у розв'язанні нагальних проблем, які накопичилися у бюджетній системі, та формуванні ефективної системи надання суспільних благ та послуг стали комплексні зміни у Бюджетному кодексі України та Податковому кодексі України, прийняті та запроваджені протягом 2014 – 2015 років, які передбачають нові підходи до формування політики взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами [40].

Важливим механізмом забезпечення реформування бюджетної політики є збалансування фіскального навантаження та виконання державою покладених на неї функцій. Виконання функцій держави (залишається досить високим обсяг завдань у сферах зниження соціальної нерівності й забезпечення якісного середовища життя) має бути поєднане із зобов'язаннями щодо належної сплати податків за прозорими контрольованими процедурами та послідовної детінізації економіки. Зокрема, важливим фактором має стати гарантування свободи підприємництва та конкурентності ринків [21].

Подальша дерегуляція потребуватиме зміни механізмів регуляторної політики. Здійснення ефективної антимонопольної політики потребуватиме прийняття політичних рішень щодо обмеження привілеїв значущих фінансово-промислових груп. Реалізація реформи бюджетної децентралізації спрямована на забезпечення розподілу повноваження між органами державної влади й місцевого самоврядування має відбуватися на основі виконання ними чітко визначених функцій та їх ресурсного забезпечення.

Розширення можливостей реалізації регіонами власного потенціалу розвитку має супроводжуватися і збільшенням їх відповідальності за розбудову локальної інфраструктури життєдіяльності, а також має бути закріплене інституційними гарантіями дотримання балансу прав.

Ця реформа є основоположною для низки секторальних реформ, оскільки передбачає субсидіарність, розвиток місцевого самоврядування, фінансову самодостатність громад, відповідальність органів місцевого самоврядування перед суспільством. Важливим завданням її реалізації є формування такого механізму бюджетного регулювання, який дасть змогу забезпечити рівний доступ до бюджетних благ та послуг, а також розвиток стимулів і для суб'єктів господарювання, і для пересічних громадян. Має бути запроваджений цільовий характер і прозорість використання бюджетних коштів із встановленням ефективного контрольно-звітного інструментарію.

Формування дієвого та ефективного механізму бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку є запорукою стабільності економіки, забезпечення необхідних темпів економічного зростання та якості суспільних благ та послуг. Його модернізація має забезпечуватися шляхом досягнення інституційної симетрії, додержання принципів фіскальної справедливості та відповідальності, що уможливить не лише збалансування бюджетних потоків, а й створить стимули для відновлення позитивної соціально-економічної динаміки розвитку держави [25].

На сучасному етапі розвитку українського суспільства, в умовах все ще високого рівня корупції, великого значення набуває вирішення проблеми підвищення ефективності та прозорості державних фінансів, здійснення контролю за кількістю та якістю використання державних коштів, недопущення корупційних схем у системі розподілу бюджету та забезпечення дотримання законодавства України. Створення та всебічний розвиток систем контролю за використанням бюджетних коштів сприятиме їх меншому розкраданню та неякісному використанню.

3.2. Напрями підвищення ефективності вітчизняної бюджетної політики

Не викликає сумнівів, що ефективність реалізації пріоритетів бюджетної політики у контексті забезпечення бюджетної безпеки можливо досягти виключно за умови комплексного та системного підходу органів державної влади до формування бюджетного процесу, визначенню реального бюджетного потенціалу окремих територій, упровадження дієвої видаткової політики й стабільних надходжень до бюджету та вибору оптимальних методів покриття дефіциту [29, с. 85].

Ефективність бюджетної політики слід оцінювати за ступенем виконання нею належних функцій. З огляду на це, ефективність бюджетної політики повинна розглядатися,

по-перше, з точки зору виконання державного бюджету (фіскальна ефективність),

по-друге – з точки зору впливу на соціально-економічну динаміку в країні (стратегічна ефективність).

Якщо аналіз фіскальної ефективності бюджетної політики здійснюється в Україні останнім часом досить активно, то проблеми стратегічної ефективності бюджетної політики поки що не здобули належної уваги.

Критеріями ефективності бюджетної політики є динаміка основних макроекономічних показників у зіставленні з наміченими структурними пріоритетами:

- динаміка ВВП та обсягів виробництва;
- рівень інфляції;
- скорочення дефіциту бюджету;
- збільшення обсягів інвестицій;
- динаміка валютного курсу;
- рівень зайнятості та реальних доходів населення.

Водночас пріоритети та інструментарій бюджетної політики щодо зміцнення фінансової безпеки держави мають бути узгоджені і систематизовані та розраховані на середньострокову перспективу [23]. За такої умови бюджетна політика буде дієвим інструментом фінансової політики держави та реальною компонентою зміцнення фінансової безпеки країни.

Призначення бюджетної політики є продуктом еволюції ролі та значення функцій держави в суспільно-економічному розвитку. Бюджетне регулювання є вагомою складовою бюджетної політики, залежним від показників макроекономіки, та має адаптувати відповідні механізми, інструменти і важелі з метою ефективного впливу на соціально-економічні процеси. В умовах трансформації економіки бюджетна політика має реалізувати адаптаційно-регуляторний потенціал для виходу на траєкторію економічного зростання.

Фінансовий контроль у бюджетній сфері спрямований на перевірку формування бюджетних доходів, цільового, ефективного і результативного використання видатків бюджету. Бюджетне регулювання соціально-економічного розвитку суспільства є сукупністю фінансових методів, фінансових важелів, щодо формування та використання бюджетних коштів, регулювання міжбюджетних відносин спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, результативності економічних перетворень та забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства [26].

Науковці відзначають, що основними напрямками вдосконалення бюджетного процесу в Україні повинні бути такі [25, с. 80]:

- об'єктивне бюджетне планування, яке б забезпечило реальні надходження до бюджету;
- складання та виконання цільових бюджетних програм;
- підвищення ефективності та прозорості використання бюджетних коштів;

- забезпечення дійового бюджетного контролю на кожній стадії бюджетного процесу;
- дотримання строків складання, розгляду, затвердження, виконання та складання звітів про виконання державного бюджету;
- зменшення до мінімуму політичних факторів під час бюджетного процесу.

Наявною на сьогодні є тенденція до зростання залишків на рахунках розпорядників бюджетних коштів. Такий стан пояснювався тим, що з вини головних розпорядників коштів чималі суми безпідставно затримуються на рахунках Державної казначейської служби України через їх несвоєчасний розподіл, відсутність належно оформленої кошторисної документації, угод на поставку матеріальних цінностей, обладнання та недосконалість системи управління видатками державного бюджету.

Основними причинами, які призводили до накопичення зазначених залишків, були [31, с. 130]: невчасне подання головними розпорядниками до Державної казначейської служби України розподілів виділених коштів та інших документів (реєстрів змін до мережі та зведених кошторисів); несвоєчасне оформлення Міністерством фінансів України довідок про зміну розподілу видатків, зокрема під час здійснення видатків із резервного фонду Кабінету Міністрів України та державних капітальних вкладень.

Ситуація, що складається останніми роками, підтверджує, що навіть зведення ресурсів на єдиному казначейському рахунку не вирішило всіх проблемних питань, а тільки підтвердило необхідність перегляду або зміни існуючих механізмів з управління видаткової частини бюджету, перерозподілу обов'язків і відповідальності між Міністерством фінансів України, Державною казначейською службою України і розпорядниками бюджетних коштів.

Завданнями бюджетної політики на сучасному етапі мають бути [51,с.79]:

- сприяння процесу збалансованості макроекономічної стабілізації та структурній перебудові економіки, подолання інфляційних процесів;
- здійснення податкової політики в напрямі стимулювання підприємницької діяльності вітчизняних виробників товарів та послуг;
- здійснення структурних реформ за критерієм економічного зростання і підвищення рівня економіки в країні.

Важливим завданням бюджетної політики є створення умов для активізації інвестиційної активності. Це стосується, насамперед, збільшення обсягу інвестиційної діяльності держави, а також недержавних вітчизняних та зарубіжних інвесторів. При цьому в першу чергу визначаються напрями використання бюджетних коштів, що спрямовуються на фінансування розвитку економіки. Проте головним завданням державної бюджетної політики є формування справедливої, нейтральної та ефективної системи мобілізації доходів бюджету, формування сприятливих умов розвитку підприємництва. Водночас має бути враховано необхідність забезпечення фінансовими ресурсами виконання державою функцій у галузі економічного та соціального розвитку [41].

Не менш важливим завданням бюджетної політики є – вплив, за допомогою бюджетного механізму, на раціональне використання природних ресурсів, заборону технологій, що несуть загрозу здоров'ю людини. З одного боку, держава домагається від підприємницьких структур відшкодування витрат на відновлення природного середовища, а з іншого, використовуючи фінансові важелі, – закриття шкідливих виробництв і впровадження передових ресурсозберіжних технологій. Цими інструментами є податки, штрафи та інші санкції. Іншими словами, бюджетна політика держави має спрямовуватися на забезпечення права людини на життя в умовах здорового навколишнього середовища, яке постійно порушується в умовах планової і ринкової економіки. Утвердження України як високорозвиненої, соціальної за своєю сутністю демократичної правової держави, її інтегрування у

світовий економічний простір потребує нових концептуальних підходів до напрямів та механізмів реалізації бюджетної політики.

Сьогодні основною метою стратегії макроекономічної політики є забезпечення умов стійкого довготривалого зростання, яке сприяло б структурно-інноваційній та соціальній переорієнтації економіки, формування сприятливого інвестиційного середовища. Це потребує збереження принципу пріоритетності макроекономічної стабілізації. Треба враховувати і зворотній зв'язок – залежність макроекономічної збалансованості від результативності політики економічною зростання. Досвід засвідчує, що надійна фінансова, бюджетна та грошова стабілізація без стабільного реального сектору економіки не можлива, вона може бути лише короткотерміною. Тому одним із ключових завдань є: трансформація бюджетних ресурсів у чинник ефективного, соціально орієнтованого економічного зростання, забезпечення переорієнтації бюджетною механізмом, перетворення його в ефективний інструмент соціально-економічної стратегії.

Незбалансованість та низька ефективність державних фінансів, зокрема бюджету, що зберігаються і під час економічного зростання, зумовлені системними помилками бюджетної політики, її суто фіскальною спрямованістю.

Слід виходити з того, що основою вирішення фінансових, у тому числі бюджетних проблем держави, головною передумовою соціальної та структурно-інноваційної переорієнтації економіки є першочергове зміцнення фінансів суб'єктів господарювання, інших юридичних осіб та домашніх господарств. Практикою доведено, що без цього будь-які дії правового, економічного чи адміністративного характеру бажаного результату не дадуть. З метою упередження негативних наслідків у бюджетній політиці на кожній із стадій бюджетного процесу мають бути оцінені досягнуті результати прийнятих рішень відповідно до поставленої мети і визначених завдань на наступний бюджетний рік.

У кінцевому підсумку бюджетна політика повинна мати головну мету – підвищення добробуту народу. Цього можна досягти шляхом стабілізації фінансового становища в державі, а саме:

- прийняття бездефіцитного бюджету,
- скорочення зовнішнього і внутрішнього боргу,
- розмежування повноважень і фінансових ресурсів між приватним сектором і державою, між центральними і місцевими органами виконавчої влади і на цій основі зниження рівня інфляції. Необхідно виходити з того, що бюджет – це форма обслуговування громадян за їхнім власним вибором. Тому підвищення бюджетними методами добробуту одних людей має здійснюватися без погіршення добробуту інших. У цьому зв'язку всі заходи у сфері бюджету, які не супроводжуються поліпшенням умов життя населення, є безперспективними й економічно недоцільними.

Аби бюджетна політика забезпечила економічне зростання, орієнтоване на підвищення якості життя громадян, потрібні відповідні важелі, а саме:

- створення адекватної матеріальної бази, яка є основою підвищення конкурентоспроможності бізнесу;
- зміцнення потенціалу вітчизняного товаровиробника й посилення його конкурентоспроможності;
- підвищення якості людського капіталу, залученого до виробничої та посередницької діяльності;
- створення адекватної розиткові ринкової економіки інфраструктури;
- підвищення стимулюючої ролі оплати праці.

У становленні соціальної ринкової економіки бюджетна політика відіграє важливу роль. Для забезпечення ефективного і стабільного економічного розвитку вона має бути спрямована на розв'язання таких важливих проблем, як:

- проведення структурної перебудови господарського комплексу країни,
- створення адекватної ринковому розвитку інфраструктури,
- забезпечення економічного зростання за рахунок впровадження інновацій,
- проведення активної політики формування справедливих відносин між бізнесом і найманими працівниками, що має стати основою забезпечення зростання доходів населення.

Для вирішення проблем, що виникають при формуванні місцевих бюджетів в Україні, доцільно запропонувати такі заходи з удосконалення бюджетної політики:

- розробка правових засад й механізму бюджетного регулювання в Україні, в яких зафіксовано стабільні частки різних рівнів влади – центральної, регіональної, місцевої – у розподілі загальнодержавних (регулюючих) податків.

- залишення у розпорядженні місцевих органів влади відсотку від усіх платежів, що збираються на їх території. Це стимулюватиме місцеву владу до економічного, соціального та культурного розвитку регіонів.

- створення ринку муніципальних цінних паперів. Акумуляція коштів через випуск облігацій місцевих позик – явище нове для вітчизняної економіки, тому ринок муніципальних цінних паперів потребує якнайшвидшого розвитку, оскільки саме кошти, зібрані під відповідальність місцевої влади, в першу чергу, можуть бути спрямовані на збереження і розвиток виробничого потенціалу регіону, що відповідає інтересам не тільки влади, а і населення певної території.

- розробка та реалізація регіональної податкової політики, яка повинна ґрунтуватись на чіткому законодавчому розподілі повноважень та відповідальності між державними, територіальними і

місцевими рівнями управління. Удосконалення податкової системи на макро- та мікроекономічному рівнях має здійснюватись шляхом встановлення стабільних ставок податкових надходжень до державного і місцевих бюджетів та розширення прав місцевих органів виконавчої влади щодо формування і використання місцевих податків та зборів.

– районна податкова адміністрація разом із районною адміністрацією за встановленими нормативами мають формувати проекти доходів району і решту надходжень до обласних і державного бюджету. Опрацьовуючи доходи бюджету по районах і в цілому по області, можна більш об'єктивно визначити можливі надходження до державного бюджету згідно із встановленими нормами та нормативами.

– в Україні необхідно створити багатоканальну систему формування бюджету, на основі якої кожен рівень бюджетної системи повинен мати власні доходи. Обсяг цих доходів має бути достатнім для забезпечення функцій і обов'язків, які покладаються на той чи інший рівень влади. Таким чином, успішний розвиток процесу становлення місцевих фінансів в Україні можливий лише за умови проведення в державі широкомасштабної адміністративної реформи, результатом якої має стати формування нової, сучасної бюджетної та податкової систем країни.

Необхідність вирішення проблем та виправлення негативних тенденцій в економіці держави, в свою чергу, визначає потребу формування нової бюджетної політики. З урахуванням пріоритетів соціально-економічного розвитку країни на середньо-і довгостроковий період метою бюджетної політики має стати забезпечення збалансованості державних фінансів і стабільності соціально-економічного розвитку країни. З метою досягнення зазначеної мети важливим є вирішення наступних завдань:

- забезпечення макроекономічної стабільності та збалансованості державного бюджету;

- концентрація бюджетних витрат на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку країни;
- підвищення ефективності використання бюджетних коштів;
- підвищення економічної віддачі податкової системи;
- підтримання державного, квазідержавного і зовнішнього боргу країни на безпечному рівні;
- фіскальна децентралізація.

Необхідно забезпечити реалізацію заходів спрямованих на:

- удосконалення системи бюджетного планування;
- проведення інвентаризації бюджетних зобов'язань та вжиття заходів щодо їх оптимізації;
- впровадження солідарної відповідальності приватного сектора;
- передача в бізнес-середовище окремих державних функцій;
- реформування підходів по бюджетним інвестиціям;
- впровадження нових механізмів державно-приватного партнерства;
- зміна податкової політики; впровадження системи моніторингу та контролю за державним боргом і борговими зобов'язаннями квазідержавного сектора;
- реформування міжбюджетних відносин; удосконалення державного аудиту.

За умов структурних економічних перетворень та посилення інтеграційних процесів, інституційна модернізація бюджетної політики передбачає необхідність формування розвиненої архітекtonіки фінансових відносин. Важливе місце в моделі інституційної архітекtonіки бюджетного процесу посідають адаптивні інструменти реалізації бюджетного регулювання, які є сукупністю заходів, що координують діяльність державних органів управління та визначають пріоритети їх функціонування. Важливо, що розробка обґрунтованих засад перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджетну систему, визначення пріоритетних

напрямів використання бюджетних коштів та реалізація низки заходів щодо досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку країни.

Важливим завданням є зміцнення стійкості державних фінансів, що передбачає: розширення солідарної відповідальності приватного сектора і стабілізацією бюджетних зобов'язань; зростання інвестиційної активності приватного сектора; розширення державно приватного партнерства, що сприятиме зниженню навантаження на бюджет; підвищення ефективності роботи органів місцевого самоврядування; повноцінним функціонуванням державного аудиту. Реалізація зазначених заходів дозволить забезпечити стабільність державних фінансів, підвищити результативність бюджетних витрат, у тому числі бюджетних інвестицій, збільшити обсяг приватних інвестицій в економіку, підвищити ефективність роботи органів місцевого самоврядування та створити сприятливі умови для сталого економічного зростання.

З метою ефективного вирішення поставлених завдань основними принципами бюджетної політики в Україні мають стати:

- реалістичність дохідної та видаткової частини бюджету;
- результативність та ефективність виділених бюджетних коштів;
- обґрунтованість рівня державних витрат і зобов'язань;
- повнота обліку надходжень до державного бюджету;
- послідовність у виділенні бюджетних коштів; адресність державної підтримки;
- підвищення відповідальності за використання бюджетних коштів;
- ощадливість у витрачання коштів.

З метою забезпечення макроекономічної стабільності та збалансованості державних фінансів бюджетна політика має формуватися на основі фіскальних обмежень, зокрема щодо рівня дефіциту бюджету та державного боргу. З метою підтримання державного боргу на помірному рівні дефіцит державного бюджету необхідно знизити до 1% у ВВП.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Економічне зростання є основним показником розвитку будь-якої країни. Досягнення цієї макроекономічної цілі зумовлене необхідністю випереджаючого зростання національного доходу у порівнянні зі збільшенням чисельності населення. Зростаюча економіка має більшу здатність задовольнити нові потреби та розв'язувати соціально-економічні проблеми як в країні, так і на міжнародному рівні. Бюджетна політика використовується як ефективний механізм впливу на макроекономічні процеси. Бюджетна стратегія повинна забезпечити довгостроковий соціально-економічного розвитку країни.

Як результат виконання роботи, що стосувалась бюджетної політики України в умовах економічних перетворень:

1. Розкрито економічну сутність бюджетної політики як інструменту державного регулювання соціально-економічного розвитку країни, яка полягає у використанні інституційних важелів управління бюджетними ресурсами, що включають визначення цілей та напрямів суспільного розвитку, інноваційних завдань економічного зростання, прогнозних показників обсягів бюджетних асигнувань, державного фінансового контролю та оцінки ефективності використання бюджетних коштів.

2. Узагальнено та систематизовано зарубіжний досвід формування та реалізації бюджетної політики, що надасть можливість його застосування для покращення основних засад бюджетної політики, підвищити ефективність використання бюджетних коштів.

3. Проведено аналіз вітчизняної бюджетної політики, а саме: показники зведеного та державного бюджету, державного боргу, основних макроекономічних показників, програм стратегічного розвитку бюджетної політики.

4. Сформовано проблеми формування та реалізації бюджетної політики України в умовах економічних перетворень, а саме: зростання інфляції, дефіцит державного бюджету, високий рівень державного боргу та інші.

5. Запропоновано шляхи модернізації та підвищення ефективності вітчизняної бюджетної політики, що полягають у створенні та забезпеченні економічної, фінансової та соціальної стабільності в країні в умовах економічних перетворень.

6. Основна мета, при реалізації бюджетної політики в умовах економічних перетворень, складається із: забезпечення економічного зростання на засадах інституційного, інвестиційного розвитку та структурних перетворень, ефективного використання природно-ресурсного, людського потенціалу; створення сприятливих умов для збільшення обсягів виробництва; зміцненні фінансової основи місцевого самоврядування; підвищенні якості соціального захисту та рівня життя населення.

7. В умовах економічних перетворень доцільним є пошук оптимального співвідношення між макроекономічними показниками та часткою валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через бюджетну систему, ступеню її децентралізації та підвищення якісного рівня розвитку бюджетних інститутів.

8. Одним з основних інструментів державного регулювання соціально-економічного розвитку є перспективне бюджетне планування, що полягає у розробці основних напрямів формування та використання бюджетних коштів на середньо- та довгостроковий період, зважаючи на необхідність виконання завдань, які постають перед суспільством на певному етапі його розвитку.

9. Подальший розвиток системи планування та виконання бюджетів, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення бюджетного процесу щодо запровадження середньострокового планування, посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів.

10. Необхідно удосконалити бюджетну політику при формуванні місцевих бюджетів, а саме: залишення у розпорядженні місцевих органів влади відсотку від усіх платежів, що збираються на їх території; створення ринку

муниципальних цінних паперів; розробка та реалізація регіональної податкової політики.

11. Пропонується створення відповідних важелів задля забезпечення економічного зростання країни в умовах економічних перетворень.

У кінцевому підсумку бюджетна політика повинна мати головну мету – підвищення добробуту народу. Цього можна досягти шляхом стабілізації фінансового становища в державі, а саме: прийняття бездефіцитного бюджету; скорочення зовнішнього і внутрішнього боргу; розмежування повноважень і фінансових ресурсів між приватним сектором і державою, між центральними і місцевими органами виконавчої влади і на цій основі зниження рівня інфляції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський Кодекс України № 436-IV від 16.01.2003. URL: www.zakon.rada.gov.ua/go/436-15.
2. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 8.07.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Міністерство Фінансів України. Державний борг та гарантований державою борг. URL: www.mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniij-derzhavju-borg.
4. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Державна Казначейська Служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>
6. Верховна Рада України. Про основні напрями бюджетної політики на 2019-2021 роки: проект постанови. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63995.
7. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/markets/exchangerates/?date=31.03.2019&period=daily>.
8. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2020-2022 роки. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents>.
9. Мінфін - Актуальна інформація про фінанси в Україні. URL: <https://minfin.com.ua/ua/>
10. Портал Міністерства фінансів - "Бюджетна система України". URL: <https://openbudget.gov.ua/budget-literacy/budget-system/structure?type=tree>
11. Основні макроекономічні показники. МінФін Випуск №8. URL: <https://www.mof.gov.ua/storage/files/>
12. Амбрик Л. П. Моделювання системної підтримки економічного зростання в Україні за допомогою фіскального інструментарію. Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2012. С. 53–57.

13. Біла Л. Спільні і відмінні риси податкових систем країн Європейського союзу та України. Збірник наукових праць Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського «Глобальні та національні проблеми економіки». 2015. №6. С. 656–661.

14. Бояр А. О. Принципи функціонування бюджетної системи Європейського Союзу. Науковий вісник Волинського національного університету. Економічні науки. 2009. № 7. С. 199–203.

15. Бутенко В. В. Роль бюджетної політики в системі забезпечення фінансової безпеки України. Вісник соціально-економічних досліджень. 2017. №1. С. 170–179.

16. Василик О. Д. Бюджетна система України. Київ: Центр навчальної літератури. 2014. 544 с.

17. Грабчук О. М. Трансформації концептуальних засад бюджетної політики України. Економіка розвитку. 2017. №3. С. 14–19.

18. Гусаревич Н.В. Особливості формування дохідної частини державного бюджету у країнах ЄС з розвинутою економікою. Інвестиції: практика та досвід. 2018. №12. С. 11–15.

19. Єрмошенко М.М., С.А. Єрохін, І.О. Плужніков, Л.М. Бабич, А.М. Соколовська, Ю.В. Чередниченко. Засади формування бюджетної політики держави: наук. монографія. 2003. 284 с.

20. Запатріна І.В. Бюджетне регулювання економічного зростання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.08 "НДФІ". 2008. с. 32.

21. Зубріліна В.В. Фінансово-бюджетна децентралізація: оцінка рівня та напрями розширення. ПДАБА. 2014. №91. С. 94–109.

22. Корень Н. В. Бюджетна безпека держави в умовах соціально-економічних трансформацій. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал. – Острог : Вид-во НУ«ОА». 2017. № 4(32). С. 159–164.

23. Лисяк Л.В. Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку: монографія. Дніпропетровськ: ДДФА. 2015. 396 с.
24. Лисяк Л. В. Сучасний стан та основні проблеми фінансової безпеки України. Ефективна економіка. 2015. № 12. URL: <http://www/economy.nauka.com.ua>.
25. Луніна І.О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. Економіка України. 2014. № 11. С. 61–75. URL: <http://nbuv.gov.ua>
26. Максюта А.А. Бюджетна стратегія як інструмент економічного зростання. Економічний часопис-XXI. 2013. № 5—6 (1). С. 34 — 37.
27. Маркуц, Ю. І., Гусаревич Н. В. Ефективність формування доходів бюджету в умовах економічних перетворень. Економіка та держава. 2018. № 8. С. 31-34.
28. Мироненко М.Ю., к.е.н., Проблеми та напрями реалізації бюджетної політики у забезпеченні соціально-економічного розвитку Збірник наукових праць ВНАУ №2 (64). 2012.
29. Мискін Ю.І. Сутність фіскально-регуляторного потенціалу бюджетної політики. Економіка та держава. 2018. № 4. С. 79-82.
30. Онищенко С. Засади формування ефективної державної політики, орієнтованої на забезпечення бюджетної безпеки. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2015. № 2. С. 81-85.
31. Онопрієнко О. Д. Проблеми та шляхи формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні в сучасних умовах. Стратегія розвитку України. 2015. № 2. С. 62–66.
32. Павелко А.В., Чугунов І.Я. Вісник КНТЕУ. 2015. № 2. С. 64—73.
33. Пасічник В. А. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. Бізнес Інформ. 2017. № 12. С. 126-131.
34. Петричко М.М. Бюджетна політика України: реалії та перспективи. URL: <http://www.msu.edu.ua/visn/wpcontent/uploads/2015/10/13-2015-43.pdf>

35. Романенко О. Р. Фінанси. Мін-во освіти і науки України. 4-те вид. К. ЦУЛ. 2009. 312 с.
36. Світовий досвід фінансування соціально-економічного розвитку області за рахунок податкових надходжень. Науковий вісник НЛТУ України. 2018. № 18.10. С. 135–141.
37. Семко Т. В., Покутня М. В. Вплив державного боргу на стійке функціонування національної економіки. Економіка, фінанси, право. 2016. № 6. С. 6-11.
38. Собчук С.І. Економічна сутність бюджетної політики економічного розвитку. Економічний вісник КНТЕУ. Випуск № 26/1. 231 с.
39. Тарасова О. В. Фінансова політика і бюджетна безпека України. Економіка харчової промисловості. 2018. № 1. С. 76-80.
40. Телешун С.О. Соціальні наслідки нового економічного порядку на початку ХХІ століття: міфи та реалії. Аналітика і влада. Київ. 2012. №6. 284 с.
41. Теорія фінансів. За ред.. проф. В.М. Федосова, С.І. Юрія. Київ. Центр учбової літератури. 2010. 576 с.
42. Ткаченко Ю. В. Стратегія формування інвестиційної привабливості національної економіки в умовах глобалізації. 2014. № 13. С. 147–153.
43. Тулай О. Зарубіжний досвід функціонування бюджетів та можливість його імплементації у вітчизняну практику. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/socgum/knp/121/knp121_93-97.pdf.
44. Чугунов І.Я. Бюджетна система як інструмент регулювання економічного розвитку: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра екон. наук. 08.04.01. І.Я. Чугунов. Київ. Ін-т екон. прогнозування НАН України. 2003. 37 с.
45. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання / І.Я. Чугунов. Київ. НДФІ. 2005. 86 с.
46. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності. Вісник КНТЕУ. 2014. № 5. С. 64-77.

47. Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни. Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. 2016. № 28/1. С. 217—226.

48. Чугунов І.Я. Бюджетна система як інструмент регулювання економічного розвитку. Ін-т екон. прогнозування НАН України. 2003. 37 с.

49. Чугунов І.Я. Бюджетні відносини в системі соціально-економічного розвитку країни. Казна України. 2014. № 6. С. 25—28.

50. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. Економічний часопис-XXI. 2016. № 3-4(2). С. 66 – 69.

51. Чугунов І. Бюджетно-податкова політика в умовах інституційних перетворень. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2014. № 4. С. 79-91.

52. Чугунов І.Я. Фінансова політика України в умовах глобалізації економіки. 2016. № 5. С. 5—18.

53. Чугунов І., Нікітішин А. Податкова безпека держави Вісник КНТЕУ. 2019. № 4. С. 31-41.

54. International Monetary Fund (IMF). URL: <https://www.imf.org/external/index.htm>

55. Arestis P. Fiscal policy: a strong macroeconomic role. Review of Keynesian Economics. 2012. 1 (1). P. 93—108.

56. Cogan J.F., Taylor J.B., Wieland V., & Wolters M.H. Fiscal consolidation strateg. Journal of Economic Dynamics and Control. 2013. Vol. 37(2). P. 404—421.

ДОДАТКИ

Основні прогностичні макропоказники економічного і соціального розвитку на 2020-2021 роки

Показники	2020	2021	Абсолютне відхилення, +/-	Темп приросту, %
Валовий внутрішній продукт номінальний (млрд. гривень)	4 116,5	4 606,5	490	11,9%
Валовий внутрішній продукт реальний, темпи зростання (відсотків)	104	106,3	2,3	2,2%
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року) (відсотків)	105	104,8	-0,2	-0,2%
Індекс цін виробників (грудень до грудня попереднього року) (відсотків)	106	105,6	-0,4	-0,4%
Рівень безробіття населення віком (відсотків)	8,5	8,3	0,2	-2,4%
Обмінний курс гривні до долара США (в середньому за рік)	31,4	31,8	0,4	1,3%

Створено на основі джерела: [6].

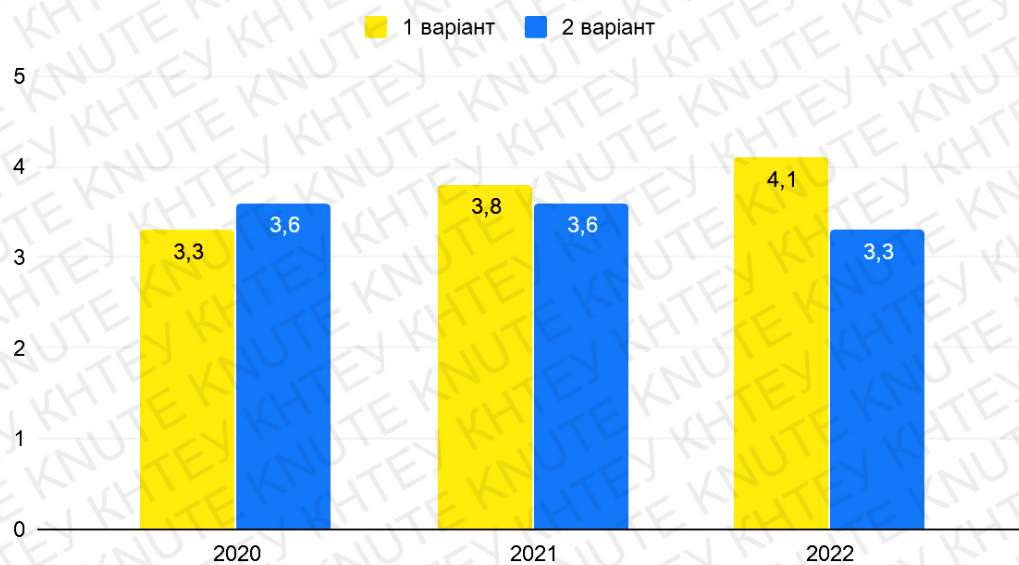

Рис. Б.1 ВВП за прогнозом економічного і соціального розвитку України на 2020-2022 роки

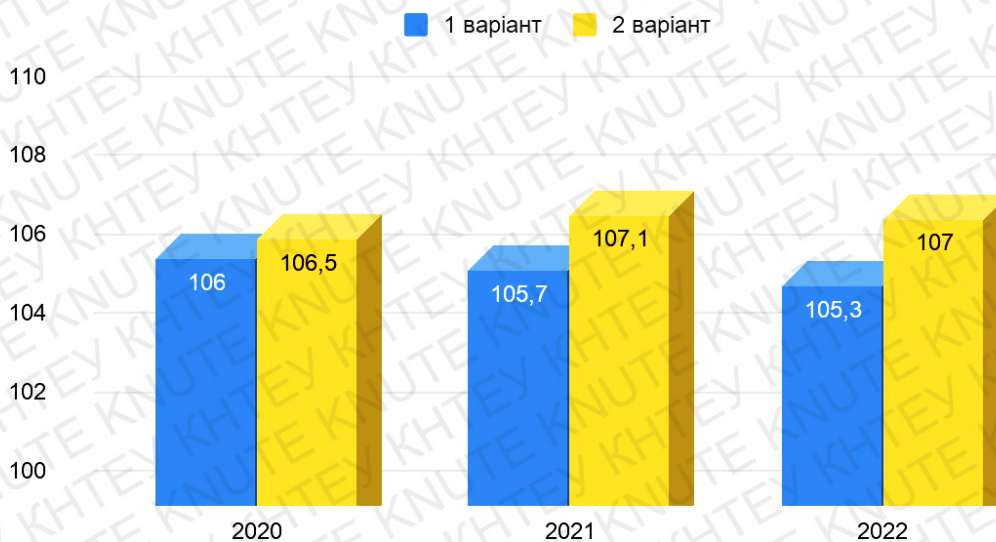

Рис. Б.2 Індекс споживчих цін за прогнозом економічного і соціального розвитку України на 2020-2022 роки

Створено автором на основі джерела: [11].

**Макропоказники економічного і соціального розвитку у 2017 - 2019
(I-II кв.) роках**

Показник	2017 рік	2018 рік	2019 рік	
			I кв.	II кв.
Номінальний ВВП, млрд. грн.	2983,9	3558,7	807,8	-
ВВП реальний, темп зростання, %	2,5	3,3	2,5	4,6
Індекс споживчих цін на кінець періоду, %	13,7	9,8	8,9*	9,1*
Індекс цін виробників промислової продукції, %	16,5	14,2	11,1*	8*
Оборот роздрібною торгівлі, %	6,5	6,2	7,4	10,3**
Середньомісячна заробітна плата, грн.	7104	8865	10237	10783
Рівень безробіття населення віком 15-70 років, %	9,5	8,8	9,2	-
Обмінний курс гривні до долара США на кінець періоду, грн./ дол.	28,07	27,68	27,24	26,16

*- у розрахунку квартал до відповідного кварталу попереднього року

** - кумулятивні дані

Створено на основі джерел: [8;11].

Доходи державного бюджету України за статтями доходів за 2014 - 2018 роки

Статті доходів	2014 рік		2015 рік		2016 рік		2017 рік		2018 рік	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Усього	357084,2	100.00	534694,8	100.00	616274,8	100.00	793265,0	100.00	928108,3	100.00
Податкові надходження	280178,3	78.46	409417,5	76.57	503879,4	81.76	627153,7	79.06	753815,6	81.22
Неподаткові надходження	68355,2	19.14	120006,5	22.44	103635,2	16.82	128402,3	16.19	164676,5	17.74
Доходи від операцій з капіталом	888,1	0.25	171,4	0.03	191,5	0.03	286,9	0.04	657,5	0.07
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	5383,0	1.51	1800,3	0.34	4109,4	0.67	1607,4	0.20	1464,8	0.16
Цільові фонди	161,7	0.05	155,0	0.03	287,7	0.05	29847,1	3.76	187,5	0.02
Офіційні трансферти	2118,0	0.59	3144,0	0.59	4171,6	0.68	5967,7	0.75	7306,3	0.79

Продовження додатку Г
Таблиця Г.2

Видатки державного бюджету України (економічна класифікація) за 2014 - 2018 р. (млн. грн.)

Видатки	2014 рік		2015 рік		2016 рік		2017 рік		2018 рік	
	МЛН.ГРН.	%	МЛН.ГРН.	%	МЛН.ГРН.	%	МЛН.ГРН.	%	МЛН.ГРН.	%
Усього	430217,8	100.00	576911,4	100.00	684743,4	100.00	839243,7	100.00	985842,0	100.00
Поточні видатки:	422818,2	98.28	559429,4	96.97	658111,8	96.11	798581,9	95.15	916042,3	92.92
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	69283,8	16.10	79854,6	13.84	105348,2	15.39	134779,2	16.06	171258,5	17.37
Використання товарів та послуг	65431,6	15.21	87324,1	15.14	95842,8	14.00	122116,0	14.55	157548,2	15.98
Обслуговування боргових зобов'язань	51018,2	11.86	86808,4	15.05	97374,5	14.22	111480,2	13.28	116297,3	11.80
Поточні трансферти	146816,7	34.13	183093,6	31.74	199457,8	29.13	274721,5	32.73	297695,2	30.20
Соціальне забезпечення	81492,0	18.94	104051,7	18.04	153282,5	22.39	148982,1	17.75	166624,8	16.90
у % до Видатки неясні та допомоги	77148,9	17.93	95882,2	16.62	143764,6	21.00	134649,7	16.04	151244,5	15.34
Інші поточні видатки	8775,9	2.04	18297,0	3.17	6806,1	0.99	6503,0	0.77	6618,3	0.67
Капітальні видатки:	7399,6	1.72	17482,0	3.03	26631,6	3.89	40661,8	4.85	69799,7	7.08
Придбання основного капіталу	4579,6	1.06	11619,8	2.01	15042,1	2.20	18495,8	2.20	32668,5	3.31
Капітальні трансферти	2820,0	0.66	5862,2	1.02	11589,6	1.69	22166,0	2.64	37131,2	3.77

Складено автором на основі джерела: [9].

Зведений бюджет України за 2014 - 2018 роки

Рік	Доходи		Видатки		Кредитування		Сальдо	
	Млн.грн.	% ВВП	Млн.грн.	% ВВП	Млн.грн.	% ВВП	(дефіцит бюджету) Млн.грн.	% ВВП
2014	456067,3	29.11	523125,7	33.39	4972,1	0.32	-72030,5	-4.60
2015	652031,0	32.94	679871,4	34.35	3057,8	0.15	-30898,2	-1.56
2016	782748,5	32.84	835589,8	35.06	1841,3	0.08	-54682,6	-2.29
2017	1016788,3	34.09	1056759,9	35.43	2122,1	0.07	-42093,8	-1.41
2018	1184278,1	33.28	1250173,6	35.13	1893,0	0.05	-67788,5	-1.90

Складено автором на основі джерела: [5].

Офіційні міжнародні резерви України з 2009 по 2019 рр.

Станом на:	Офіційні міжнародні резерви України	Зміна до попереднього періоду	
		Абсолютне відхилення (млн. дол. США)	Темп приросту (%)
31.12.2009	26 505,00	-	-
31.12.2010	34 576,00	8071.00	30.45
31.12.2011	31 794,61	-2781.39	-8.04
31.12.2012	24 546,19	-7248.42	-22.80
31.12.2013	20 415,71	-4130.48	-16.83
31.12.2014	7 533,33	-12882.38	-63.10
31.12.2015	13 299,99	5766.66	76.55
31.12.2016	15 539,33	2239.34	16.84
31.12.2017	18 808,45	3269.12	21.04
31.12.2018	20 820,43	2011.98	10.70
30.09.2019	21 437,81	617.38	2.97

Складено автором на основі джерел: [9; 54].

Додаток Ж
Таблиця Ж.1

Динаміка сукупного державного боргу і ВВП України з 2009 по 2019 роки

Державний борг (усього)				Валовий внутрішній продукт (ВВП) млн. грн.				Державний борг / ВВП, %
Рік	млн. грн.	Абсолютне відхилення до попереднього періоду, млн. грн.	Темп приросту до попереднього періоду, %	Рік	млн. грн.	Абсолютне відхилення до попереднього періоду, млн. грн.	Темп приросту до попереднього періоду, %	
2009	316 885	-	-	2009	913 345	-	-	
2010	432 235	+115351	+36.4	2010	1 082 569	+169224	+18.5	
2011	473 122	+40886	+9.5	2011	1 316 600	+234031	+21.6	
2012	515 511	+42389	+9.0	2012	1 408 889	+92289	+7.0	
2013	584 114	+68604	+13.3	2013	1 454 931	+46042	+3.3	
2014	1 100 564	+516450	+88.4	2014	1 566 728	+111797	+7.7	
2015	1 572 180	+471616	+42.9	2015	1 979 458	+412730	+26.3	
2016	1 929 759	+357579	+22.7	2016	2 383 182	+403724	+20.4	
2017	2 141 674	+211916	+11.0	2017	2 982 920	+599738	+25.2	
2018	2 168 627	+26953	+1.3	2018	3 558 706	+575786	+19.3	
2019	1 997 752	-170875	-7.9	2019				

Таблиця Ж.2

Державний та гарантований державою борг України за 2009-2019 роки

Рік:	загальний борг			зовнішній борг		внутрішній борг	
	млн. дол. США	Абсолютне відхилення до попереднього періоду, млн. дол. США	Темп приросту до попереднього періоду, %	млн. дол. США	Темп приросту до попереднього періоду, %	млн. дол. США	Темп приросту до попереднього періоду, %
2009	39 685,0	-	-	26 518,7	-	13 166,3	
2010	54 289,3	14604.4	36.8	34 759,6	31.1	19 529,7	
2011	59 215,7	4926.4	9.1	37 474,5	7.8	21 741,2	
2012	64 495,3	5279.6	8.9	38 658,8	3.2	25 836,4	
2013	73 078,2	8583.0	13.3	37 536,0	-2.9	35 542,2	
2014	69 794,8	-3283.4	-4.5	38 792,2	3.3	31 002,6	
2015	65 505,7	-4289.2	-6.1	43 445,4	12.0	22 060,2	
2016	70 970,9	5465.2	8.3	45 604,6	5.0	25 366,2	
2017	76 305,2	5334.3	7.5	48 989,4	7.4	27 315,8	
2018	78 323,0	2017.8	2.6	50 462,5	3.0	27 860,5	
2019	82 953,5	4630.5	5.9	48 160,6	-4.6	34 792,8	

Створено на основі джерела: [9].